

ÜNİVERSİTELERDE SEÇİM SİSTEMLERİ

REKTÖRLÜK SEÇİMLERİ
BÖLÜM BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ
DEKANLIK SEÇİMLERİ

ELEŞTİRİLER
ÖNERİLER
MODELLER

Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Yazı Dizisi

Derleme : C. Yunus ÖZKURT
KTÜ- Beşikdüzü Meslek Yüksekokulu Öğretim Görevlisi

Aralık-2006

Üniversitelerde Seçim Sistemleri -1

Rektör Adaylarını Belirleme ve Atama Stratejileri

Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Son 25 yıldır YÖK'ün üniversiteleri özerklikten alıkoyduğu ve ileriye taşımada yetersiz kaldığı ortada. Bundan YÖK hiyerarşisi ile yine bu hiyerarşiden destek alan rektörlerin yetki kullanım şekilleri öncelikle sorumlu tutulabilir. Geçen bu süre zarfında üniversitelerin motivasyonunun gün geçtikçe düştüğü aşikardır. Buna rağmen halen dinamik insan potansiyelinin seçimlerden seçimlere bir değişim beklediği de bir gerçek.

Bu süre zarfında YÖK'ün değişimi için verilen bütün uğraşların sonuçsuz kalması, öğretim üyelerinin sorunu temelden çözmek yerine üniversite yönetimlerini değiştirmek ile uğraşması sistemi verimsiz kılmaktadır. Seçilebilmek için verilen tavizler, yeniden seçilebilmek için profili düşük akademisyen kadrolarının oluşturulması üniversiteleri işlemez duruma getirmiştir. Bu eleştiriler, her düzeyde kendi içimizde yapıldığı gibi toplumsal bir eleştiri niteliğindedir de.

Sistemi değiştirmek gerekir, kişiyi değil

Günlerdir üniversite çevreleri 15 üniversitenin yeni dönem rektör atanması ile yatıp kalkıyor. Önce eğilim belirlemesi için kıran kırana geçen siyasi parti benzeri propaganda, ön seçim sonrası altı adayın YÖK'e bildirilmesi, YÖK'ten çıkacak sonuç, sonunda da kimin atanacağı hep merak konusu olmuştur. Üniversitelerin yönetim anlayışı neredeyse üst yönetimin alacağı şekle bağlı olduğu için kimin rektör olacağı büyük önem taşımaktadır. Üniversitelerde bugün biricik değer, bilim yapmak değil, güç ilişkisi olmuştur. Onun için rektör seçimi veya atanması o denli önemli ki bazı kişilerin ona göre saf tuttıkları bile söylenmektedir. Bazıları için ise nasıl olsa benim iradem dışında geliyor, onun için ilgilenmiyorum anlayışı hakim oluyor. Çoğunlukla da nitelikli öğretim üyelerinin süreçten çekildiği anlamına gelmektedir. Ancak gelinen noktada kimin seçileceği, kurumsal kimlik arayışının önüne geçmiştir. Platonun "siyaset ile ilgilenmeyen aydınları bekleyen kaçınılmaz sonuç, cahiller tarafından yönetilmeye razı olmaktır" ifadesine olduğu gibi, kendi yarasını çıkaramayan ve kendi nitelik ilkelerini belirleyemeyen üniversiteler de bol keseden vaat dağıtan adaylar tarafından yönetilmeye razı olmaya hazır olmalıdırlar.

Rektör Adayları YÖK'e Değil Üniversitesine Hesap Vermelidir

Uzun zamandır üniversitelerde konuşulan konu, rektörlük seçimlerinin muhtarlık seçimine benzediği yönündedir. Aslında her önüne gelenin aday olmaması için YÖK'ün, ne tür kriterler aradığını kamuoyuna açıklaması anlamlı olacaktır. Basına yansıdığı kadarı ile, YÖK ilk defa yakın geçmişte eğilim yoklaması ile üniversitelerin kendi bünyesinde belirlediği altı rektör adayından Cumhurbaşkanına göndereceği üç kişilik sıralama için adayları Ankara'ya yüz yüze görüşmek üzere çağırdığını öğreniyoruz. YÖK'ün rektör aday adaylarını Ankara'ya çağırıp yüz yüze görüşmesi akla adaylardan bazı niteliklerin arandığı sorusunu da getirmektedir. Prensip olarak doğru ancak acaba beraberinde bazı soruları ve sakıncaları da akla getirmiyor mu? Bu anlamda YÖK'ün girişimi anlamlı ancak teknik olarak rektör olacak bir şahsiyetin sorguya çekilmesi gibi bir görüntü şık olmayabilir. Bunun yerine, kişilerin özgeçmişleri yanında kamuoyuna sundukları programlarını istemeleri daha yerinde olurdu. Hatta YÖK denetiminde adayların kendi programlarını kendi öğretim üyelerine açıkladıktan sonra eğilim yoklamasına geçilebilirdi. Böylece adayların programları ve stratejileri, vizyonları üniversite kamuoyu tarafından daha net görülebilirdi.

Rektörlük Seçiminde Kriterimiz Nedir?

Sanırım ülkemizde yapılan tartışmalardan biri de liyakat sorunudur. Bunun temelinde de ölçütleri belirlenmemiş seçilme ve atama şeklidir. Hayatın her alanında bu sorun ile karşı karşıya gelinmektedir. Yakın geçmişte 21 üniversitede yeni dönem Rektörlük seçimleri nedeniyle üniversite hocalarının kime ve neye göre oy vereceklerini sorgulamakta zorlandıkları görülmektedir. Peki aranan kriterler nedir diye sık sık sorulmuştur. Benzer durum YÖK sıralaması veya cumhurbaşkanı tarafından tercih kullanılmasında bazı ölçütler sıralanabilir, bazı sorular sorulabilir:

Rektör adayının bilimsel altyapısı nedir?

Son beş yılda kaç tane araştırma makalesi var?

Şu ana kadar kaç ulusal ve uluslararası proje yönetti?

Kaç ulusal ve uluslararası kongre düzenledi,

Kaç doktora ve Yüksek Lisans öğrencisi yetiştirdi?

Patent, buluş vs. var mı?

Kaç kongreye katıldı? Neler sundu, kongrelerde oturma başkanlığı var mı?

Ne tür dersler veriyor ve ders materyali üretmiş mi?

Yabancı dil bilgisi ve düzeyi nedir?

Kendi konusu dışında bilim ve sanat alanına olan etki ve katkısı nedir?

Toplumsal ilişkileri yanında akademik vizyonu var mı?

Üniversitelilik bilinci nedir?

gibi bazı somut ve ölçülebilir sorgulamalar yapılabilir.

Maalesef ülkemiz büyüklüğüne yakışır bir çağcıl yüksek öğretim yasasına kavuşamadığı için üniversite yönetimlerinin belirlenmesinde uygulanan seçim mahalli idare seçimlerini çağırıştırmaktadır. Üniversitelerde anabilim dalından en üst makama kadar olan seçim sürecinde ölçüt ve nitelik sorunu nedeniyle yer yer istenmeyen sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar doğal olarak verimsizliği tetiklemektedir. Bugünkü hali ile üniversite yöneticilerini belirleme şekli ve üniversitelerin yönetilme şekli işlemezdir ve üniversitelere de büyük zarar vermektedir.

Maalesef son 25 yılda üniversitelerimizde üniversite sorunları tartışılmadığı için üniversite nedir, nasıl yönetilmeli, kimler yönetmeli gibi sorular sorulmadı. Bu sürede dünya yeni bir çağa girdi (bilişim çağı) biz halen nasıl bir üniversite aradığımızı bilmiyoruz.

Bilimsel çalışmalara yeterince desteğin verilmemesi, bilim insanının toplumda değer görmemesinin de bazı kişileri profesyonel yöneticiliğe ittiği görülmektedir. Çevrenizde de göreceğiniz gibi artık bazı kişiler asıl mesleği olan bilim yapmayı nerede unutmuş varsa yoksa bir yerde yönetici olmayı düşünür duruma gelmişleridir. Bizim gibi üniversite geçmişi yeni olan bir ülke çok sayıda kişinin belirsiz makam ve mevkilere yönelmesi bilimsel geleceğimiz açısından da sakıncalıdır. Bunun için mutlaka yönetim işleyişi basitleştirmeli ve bir defalığına olacak şekilde düzenlenmenin sağlanması gerekir.

Bilim ve felsefenin işlendiği alanlarda seçim nitel düzeyde olmalı ve bugüne kadar resmi düzeyde olmasa bile üniversitelerin bunları kendi aralarında çözmeleri gerekirdi. Üniversitelerimizde nitel kriterlerinin şimdiye kadar çoktan belirlenmiş olması gerekirdi.

Üniversiteye Olan Güven Sarsılıyor mu?

Bazı üniversitelerde öğretim üyeleri tarafından oluşturulan platformlar çerçevesinde benimsenen ilkeler seçimlerden sonra her nedense işlemediği için öğretim üyeleri arasında güvensizlikler oluşmaya başladı. Bugün neredeyse bütün rektörlere yönelik eleştirilerde seçim öncesi vaat ettikleri programlara uymadıkları konusu baş sırayı alıyor. Makama oturduktan sonra iletişimi kesilmesi ve bireyci davrandıkları yönünde eleştiriler yapılıyor. Hal böyle olunca bir çok kişide üniversiteye karşı ciddi güvensizlik oluşmaktadır. Erken emeklilik, başka kuruma geçmek veya verilen görevle yetinmek. Ki bugün kapasiteli çok sayıda üniversite öğretim üyesi yalnızca görevi kadar aktivite yapmaktadır. Maalesef bugün üniversiteler atıl kapasite sorunu yaşıyor. Diğer taraftan yarı zamanlı çalışmada, ek ders, özel iş ve danışmanlık hızla artma eğilimi gösteriyor.

Bugün yaşanan bir çok sorundan bizler de sorumluyuz. Bu ülkenin dinamiklerinin dışarıya endekslediğini kabul ediyoruz, ancak kendi içimizde kendimizi yönetecek objektif ölçütler koyamıyoruz. Bazı mekanizmalar geliştirilerek doğru bilim adamı seçebiliriz. Doğru bilim adamları içinden doğru yönetici çıkarabiliriz. Eğer memnun değilsek ne aradığımız veya ne aramadığımızı bilerek bilimin bize verdiği yetkiyi kullanarak kendi kendimizi yönetecek yöntemler geliştirebiliriz. Ağlamak sorunu çözmüyor.

Nihayet Sayın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından, 15 üniversiteye yapılan atamalarda, üniversitelerindeki seçimlerde en fazla oyu alarak ilk sırada yer alan 9 ismi rektörlüğe atarken, 6 üniversitede rektörlüğe ilk sırada yer alan adaylar değil ikinci, üçüncü, hatta dördüncü sıradaki adaylar atandı (Milliyet 28 Kasım 2006).

Tabii ikinci üçüncü ve dördüncü sıradan atanan adaylar içinde de çok değerli rektörlerimiz bulunmaktadır. Daha önce de birinci sıradan olmayan ancak son derece başarılı rektörlük yapan rektörlerimiz bulunmaktadır. Muhakkak Sayın Cumhurbaşkanı ülkemiz üniversitelerinin yönetimine aday olan seçkinler arasında en uygun gördüğünü kamu yararına atamıştır. Ancak ataması yapılan rektörlerin sıralaması YÖK mü belirliyor veya YÖK yöneticileri Cumhurbaşkanına bilgi mi veriyor şimdilik bilmiyoruz. Ancak ÖLÇÜ NEDİR sorusu her zaman sorulacaktır. Şu ana kadar gerek YÖK'ün yaptığı mülakat ve de sayın Cumhurbaşkanımızın atamalarda DİKKATE aldığı ölçütleri bilmiyoruz.

Bugün Cumhurbaşkanımızın hukukçu olması ve titiz çalışma prensibi dolayısıyla kendisine üniversite ve toplum kesimlerinden büyük bir güven bulunmaktadır. Ancak, yarın ne olacaktır? Gelecek Cumhurbaşkanımız nasıl davranacak, Objektiflik ve subjektiflik birbirinden nasıl ayırt edilecektir? Ancak hepimizin dileği üniversitelerimizi ölçütlere bağlı kurumsal kültüre uygun demokratik tipteki akademik gayeleri ve projeleri ile bilimi ve bilgisi olan kişilerin yönetmesidir. Bu durum sağlanmadığı sürece bu tartışmalar daha yıllarca yapılacaktır.

Böyle giderse yarın bugünden iyi olmayacak gibi gözüküyor. Yarın daha ciddi sorunlarla karşılaşabiliriz. Oysa bütün bunları düzeltmek hiç de zor değil.

20 Aralık '08 Üniversitelerde Seçim Sistemleri-2

Üniversitelerde seçim modelleri, rektörlük seçimi Üniversiteler Kendilerinden Beklenen Nitelikte Seçim Modelleri Geliştiremediler Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Üniversitelerde Rektörlük Seçimi

Üniversite söz konusu olduğunda Rektör seçimi gündeme gelmektedir. Rektörün yetkilerinin fazla olması nedeniyle rektörlük makamı da önemli olmaktadır. Ancak rektör belirleme sisteminin belirli ilkelere bağlı olmaması diğer bir ifade ile subjektif değerlendirmeye bağlı olması, üniversiteleri kimin nasıl yöneteceği üzerine odaklanmaya yol açıyor. Çünkü sistem organları değil kişiyi yetkilendiriyor. Bu sorun rektörlerin aşırı yetkilerini DENETLEYEN somut ölçütlerin bulunmamasından, varolanların da dejenere edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden öngörülen yükseköğretim tasarısında en çok tartışılan konu, rektörlerin seçimi, yetki ve sorumlulukları konusudur.

2008 yılında 22 üniversitede rektör adayları eğilim belirlenmesi yanında, ayrıca yeni kurulan üniversitelerde rektör ataması ilk defa adayların rektör olmak isteyen adayların YÖK'e bireysel başvurusu ile gerçekleşti. Rektör adaylarının yerleşik üniversitelerde eğilim yoklaması ile ilk altı sırayı belirlemeleri ve yeni kurulan üniversitelerde adayların doğrudan YÖK'e başvurusu ve YÖK'teki sıralanma süreci ve Cumhurbaşkanınca atanması ile yaşanan tartışmaların etkisi İstanbul Üniversitesi Rektörlük seçimi nedeniyle halen devam ediyor. Halen dünyada benzeri olmayan ve hangi ölçüte göre rektörün seçildiğinin bilinmemesi üniversitelerde ciddi sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Sorunun köklü olarak ülkemizin ağırlığına yakışır şekilde ele alınması ve çağına uygun bir yüksek öğretim modeline kavuşturması kaçınılmaz olmuştur.

Üniversitelerin Yönetici Seçme Tarihi

Geçmişte üniversitelere üst yönetici belirleme şeklini ve yöneticilerin üniversiteye yakışır ağırlıktaki etkilerini okuduklarımızın dışında pek bilmiyorum. Üniversitelerde rektörlerin 'eğilim belirleme ve atanma ile göreve gelmeleri sorunu uzun zamandır şekil ve şablon olarak beni ve pek çok kişiyi meşgul etmektedir. Ancak nitelikli bir yönetim anlayışı ve yönetim modeli henüz geliştirilemedi.

Türkiye üniversitelerinin rektör belirleme süreci üniversite tarihine kadar geri gider. Üniversitede rektör 1933'ten 1946'ya kadar, Milli Eğitim Bakanı'nın önerisi üzerine Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Eğitim Bakanı'nın imzaladığı üçlü kararnameyle atanırdı. Ancak üniversitelerin özerkliğine aykırı olduğu gerekçesiyle 1946 yılında çıkarılan yasa ile Rektör seçme yetkisi üniversitelere bırakıldı. İki yıllığına ve fakülteler arasında dönüşümlü olarak rektörlük seçimi profesörlerden oluşan kurul tarafından yapılmaya başlandı. Şu ana kadarki en ileri yüksek öğretim yasası olan ve özerk üniversite anlayışını en iyi yansıtan sistem 1973 yılında değiştirildi ve üniversitenin tüm öğretim üyelerinin seçtiği kişinin rektör olması formülü uygulandı. 1982 yılında hazırlanan YÖK yasası orijinal hali ile rektör atamasını öneriyordu, 1992 yılında yapılan bir düzenleme ile YÖK yetkiyi elinde tutmak için 6 kişilik aday belirleme sürecini usulen üniversiteye soruyor. Son olarak İstanbul üniversitesinde yapılan eğilim yoklamasına katılarak yarışan 14 adayın aldığı oyların yüzde dağılımı en yüksek oy alan aday %20 civarında oy almıştır. Ayrıca biri hariç ilk altı sıraya giren adaylardan birinci ve ikinci sıradaki adayların üniversitenin yarısını oluşturan iki tıp fakültesinden geliyor olması geçmişten beri var olan oy potansiyeli yüksek olan fakültelerin üniversite yönetimlerini alıyor tartışmasını yeniden alevlendirmiştir.

Bu durum üniversitelerde tıp fakültesi ağırlıklı öğretim üyelerinin oyları nedeniyle Oktay Ekşi'nin ifadesi ile 'tıp doktoru'ndan başkasını rektör olmasını pratikte neredeyse tümünden kaldırıyor. Ancak tıp fakültelerinin ağırlıklı olduğu üniversitelerde de sonuçta tıp kökenli adayların çoğunluğu elde etmesi hep tartışma konusu olmuştur. Bunun için geçmişte olduğu gibi değişik disiplinlerde sıra ile rektörlüğe aday gösterilmesi güçlü bir şekilde gündeme gelen seçeneklerden biridir.

Aktif Rektör Adayları, Pasif Oy Kullanıcıları

Üniversitelerde rektör adaylarının belirlenmesi işleminin başladığı 1991 yılından bu yana genelde gerekli cesareti gösterip aday olan kişiler dışında oy kullanma konumundaki öğretim üyeleri ise pasif ve çoğu zaman şu seçim bitse de kurtulsak der niteliktedir. Adayların tek tek ziyaretlerinin bazı kişiler üzerinde yarattığı psikolojik rahatsızlık dışında yaratılan atmosfer ister istemez kazanma ihtimali olan adaya kaşı farklı bir durum sergileme veya beklentisini açıklaması yanlış anlaşılır duygusu kişileri ister istemez tedirgin etmektedir. Aslında üniversitelerde beklenen aktif yurttaşlık bilincinin gereği olarak süreci kendisinin belirlemesi, ne aradığını meslektaşları ile oturarak konuşması ve gerektiğinde taraf olarak nasıl yönetilmesi gerektiğini belirlemesi gerekir. Ancak gelin görün ki üniversiteler bugün arzulanan aktif yurttaşlığın gerisinde pasif kalmayı, kendi gelecekleri açısından güç ilişkisine uygun davrandığı görülmektedir. Öğretim üyesinin seçimlere güç ilişkisi kaygısı ile girmesi öğretim üyesinin üniversite içinde, ve dışındaki saygınlığını sorgular duruma getirmektedir. Yaşadığımız süreç ile oluşturulan öğretim üyesi profili arasında ciddi bir ilişki görülmektedir. Ülkemizin üniversite ve bilim politikasına yön verenlerin konuyu yeniden analiz etmesinde büyük yarar görülmektedir.

Üniversiteler Üniversitelik Bilincinin Oluşması İçin Proje Üretmedi

Üniversiteler toplam bir toplumsa dönüşüm kazandıracak bütün faktörleri dikkate alacak uzun erimli bir plan program sahibi olmadığı gibi bunu yaratacak kadroları ve düşün insanlarını da bünyesinde barındırmadı İnsan davranışlarının değişiminde, üniversitelik bilincinin oluşmasında üniversite yönetimleri yetersiz kalmışlardır. Üniversiteler üniversite iklimini yaratarak, insanın üniversitede farklı bir bakış açısı kazanmasına olanak sağlamadığı gibi gelişimi savunan diri unsurlarda istenmemişlerdir.

Düşünen gerektiğinde sorgulayacak, itiraz edebilen kadroları oluşturmadığı içinde bugün Türk bilim hayatı çoğunlukla bilimsel niteliği düşük makale üretmenin ötesine geçememiştir. Üniversite yönetimleri siyasi partiler anlayışına uygun olarak iktidarda kalma pahasına bilimsel niteliği yüksek akademisyenler yerine yer yer seçmen nitelikli kişileri kadrolara almaktan çekinmemişlerdir. Ancak üniversiteler bilimsel olarak kısırlaşırken, çoğunlukla belediyeçilik faaliyetlerinde iyi işlerin yapıldığı görülmüştür.

Üniversitelerimizin bugün işlememesinin bir çok nedeni olmasına karşın bunlardan bir tanesi de bugünkü adı seçim olan ancak kendisi olmayan yöntemden kaynaklanıyor. Açık ifade ile üniversitelerimizde yaşanan eğilim belirlenmesinde adaların öğretim üyesinden oy almak için de en ucuz yöntemi benimsedikleri görülmektedir. Proje ortay koymak, geleceği planlamak yerine kadro almak, bir yere yönetici atanma, bir komisyona seçilme beklentileri artık yerine, lojmana girebilme, klima ve lap top almaya kadar gittiği ve bunun yerel seçimleri anımsattığı kamuoyu tarafından sıkça konuşulmaktadır.

Sorun Sistemden Kaynaklanıyor

Alman (Avrupa) modeline göre örgütlenen üniversitelerimiz 2547 Sayılı Yasa ile kendi kendini yönetemez duruma getirilmiştir; başlangıçta rektörün belirlenmesi tümüyle YÖK Başkanının önerisi ile Cumhurbaşkanına bırakılmıştı. Daha sonra yapılan itirazlar üzerine seçim ve atama karışımı esaslar getirilmiş, ancak bu da tartışmaları önleyememiştir.

YÖK yöneticilerini belirleme sistemi ile dünyanın değişik ülkelerinde gördüğümüz yönetici belirleme sisteminin birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Mevcut hali ile niteliği belli olmayan çoğunluk esasına dayalı adaylık süreci ile üniversitenin kendi içinde 6 aday belirlemesi, sonrasında YÖK'ün ölçütünün ne olduğu bilinmeyen bir şekilde üç adayı Cumhurbaşkanlığının takdirine sunması ve bunlardan bazen birinci sıranın dışındakilerden birinin rektör olarak

atanması ölçütünün de bilinmemesi hep tartışma konusu olmuştur. Ancak üniversitelerin buna karşın kendi içinde yöntem geliştirmemesi, örgütlenip ne istediğini açıkça belirtmemesi, yönetime büyük vaatlerle gelen yöneticilerin kısa sürede gücün etkisinde kalarak bir daha seçilmek için her türlü yolu mubah görürcesine taviz vermesi ve üniversitenin yapısına uygun açılımları sağlayamaması üniversitelerin kamuoyu gözünde kötü sınavlar vermesine neden olmuştur. Dolayısıyla üniversitelerde adı seçim olan sürecin tarafgirlik yarattığı, istenmeyen tartışmaların doğmasına neden olduğu, geniş bir kesimde üniversitelere seçimin zarar verdiği yönünde güçlü izlenimler doğurmuştur.

Mevcut Seçim Sistemi Mahalli Seçimleri Çağırıyor

Maalesef ülkemiz büyüklüğüne yakışır çağcıl bir yüksek öğretim yasasına kavuşmadığı için üniversite yönetimlerinin belirlenmesinde uygulanan seçim, mahalli idare seçimlerini çağırıştırılmaktadır. Bilim ve felsefenin işlendiği özerk alanlar olarak bilinen üniversitelerin kendi yönetim modellerini ve yöneticilerini nasıl belirleyeceklerini nitel kriterlerinin bugüne kadar resmi düzeyde olmasa bile çoktan belirlenmiş olması gerekirdi. Maalesef son 26 yılda üniversiteler birer devlet dairesi gibi görüldüğü ve üniversite sorunları tartışılmadığı için üniversite nedir, nasıl yönetilmeli, kimler yönetmeli gibi sorular üniversite içinde cesaretle sorulmadı. Üniversitede sorgulama, tartışma yapılmadığı için üniversitede yetişen akademik kadrolar da üniversiteyi olduğu gibi tanıyamadı ve bu boşluktan yararlanılarak oluşan yönetim şekilleri de üniversiteyi üniversite yapma ortamına ve iklimine taşıyamadılar. Akademik atmosferden yoksun ortamda çoğu zaman bilim insanları da genel havaya uyarak maalesef üniversite gibi ulvi bir kurumun omuzlarına yüklediği ağırlığı taşıyacak olgunluğa erişmediği de görülmektedir. Bu durumda üniversitelerin kendi iç dinamikleri içinde sorgulayıcı gerektiğinde deşifre edici şekilde yönetilmesini sağlamamakta ve üniversite bu bağlamda zemin kaybetmektedir. Üniversiteler bilincinin olmadığı, üniversitenin yerel yönetimlerden farklı yönetilmediği yerde üniversite olmaz ve itibar kaybeder. Oysa unutmamak gerekir ki üniversite gibi kurumlar itibar kaybettiğinde toplum nezdindeki itibarımız da zedelenir. Kaldı ki yerel yönetimler üniversitelere değil, üniversiteler diğer kurumlara modellik yapması gerekir.

Üniversitelerde Seçimler Verimliliği Düşürüyor

Seçimlerde üniversitelerin tansiyonun yükseldiği, bilimsel verimliliklerinin düştüğü çok sık konuşulmaktadır. Açıkçası neredeyse üniversitelerde seçimler en az bir yıl öncesinden başlamaktadır. Birinci dönemde atanan rektörleri ilk günden ikinci döneme yönelik çalışmaktadırlar. Adaylar oy hakkı olan öğretim üyelerini önce tekrar tekrar ziyaret ederek ve sonrada genel birim ziyaretleri ile binlerce saatlik yorucu çabalar ile kendilerini ve varsa projelerini anlatmaya çalışmaktadırlar. Bu süreç üniversitelerde verimliliği ister istemez ciddi şekilde düşürmektedir. Özellikle rektör eğiliminin olduğu yıl araştırmaya değer bir konu olarak bilimsel üretimin ve verimin düştüğü görülecektir. Doğal olarak eğilim yoklama süreci ayrılıklar, küskünlükler, kutuplaşmalar yarattığı, adayların bir birini yıpratıldığı bilinen gerçeklerdir.

Bu bağlamda üniversitelerin genelinde bu hali ile üniversitelerde eğilim yoklaması üniversiteye zarar vermiş, yanlış akademik kadrolaşmalara neden oluş ve üniversiteler kendi içinde ayrılmıştır.

Mutlaka Üniversitelerin Nitel Seçim Sistemine Geçilmesi Zorunluluk Arz Etmektedir.

Bu bağlamda çok acil olarak nitelikli yönetici belirleme ölçütlerinin oluşturulabilmesi, kısır tartışmalardan uzak, önceden tahmin edilebilir, atandıktan sonra da neler yapıp yapmayacağı kurumsal sınırlar içinde öngörülebilir modellere ihtiyaç bulunuyor. O zaman, üniversite kamuoyu da işini gücünü bırakıp böyle bir süreçte çok zaman ve enerji kaybetmez, herkes için daha verimli ve huzurlu bir çalışma atmosferi sağlanabilmiş olur.

Dilekler böyle de bugünkü YÖK sistemi buna çok uygun mu? Bu çok tartışılır ama en azından kendi üniversitemiz olarak YÖK'e ve diğer kurumlara örnek modeli bizler oluşturabiliriz.

Üniversiteler Olarak Bizden Beklenen Nitelikte Seçim Modelleri Geliştiremedik

Yakın geçmişe kadar rektörlük seçimlerinde üniversite içi dengeler kısmen dikkate alınmıyordu, ancak son yıllarda üniversite dışı dengeler daha çok dikkate alınır oldu. Rektör belirleme silsilesindeki belirsizlik süreci hep üniversite dışı faktörlerin etkisine maruz bırakılmış, bu dönemde ise bu husus çok daha fazla konuşulur duruma gelmiştir. Bütün bu nedenler ve üst yönetimlerinin belirlenmesinde belirli kriterlerin olmaması ve buna bağlı olarak yaşanan zincirleme birçok olay nedeniyle günümüze kadar nitelikli bu işi yapabilecek öğretim üyelerinin üniversite yönetimlerine aday olmaktan çekindikleri görülmüştür. Rektör yetkilerinin fazlalığı, kurulların çalıştırılmaması, sistemsizlik ve bazen de fazla sistemlilik, üniversite içi demokratik tartışma ve eleştiri mekanizmanın çalıştırılmaması üniversiteleri bir şekilde pasifize etmiştir.

Üniversiteler Kurumsal Kültür ve Sistem Oluşturamadı

Uzun zamandır Türkiye'nin en ciddi sorunu olarak, kurum kültürü sağlayamaması, sistemsizlik ve seçim kriterinin oluşturamaması olarak ifade edilebilir. Üniversiteler toplumun bir yansıması olarak ciddi bir kurum kültürüne sahip olmadığı gibi topluma öncülük edecek örnek modeller de oluşturamıyor. En azında şu ana kadar yaşanan tecrübelerden görüldüğü gibi kendisini nasıl yönetmesi konusunda kendi iç demokrasilerini geliştiremediler ve buna ilişkin kriterler oluşturamadılar.

Üniversitelerin kendilerinden beklenen bilim ve toplumu aydınlatma işlevini yapmasını sağlayabilecek, verimliliği sağlayacak yöntemler ve buna uygun politikaları yürütecek adayları belirleyememesi üniversitelere yüklenen öncü rolleri bir yana bırakın, hepimizi tartışılır kılmaktadır. Son dönemlerde üniversitelerin hiç de hak etmediği şekilde ciddi şekilde içerikten yoksun, şablonculuk ve şekil üzerinde tartışılır hale getirilmesine karşın, üniversitenin de sonuça da soru sorabilen ve farklı alternatifler üretebilen bir nitelikten uzaklaşmasının bunda etkisi olduğu kestirilebilir.

Bu bağlamda üniversite rektör adaylarının belirlenmesinde yaşanan yönetsizlik ve bireysellik veya tarafgirlik sorunu, üniversitemizi ileride daha çok aşındıracağına benziyor.

Yaşanan bir sorun varsa, bunu görmemezlikten gelerek durumu kurtaramayız. Pratik arayışlar da bizlere yakışmaz. Başkaları da çözmeyeceğine göre bu sorunları, çözüm adresi de her halde öncelikle üniversite bileşenleri olsa gerek.

Üniversiteler Model Geliştiremez, Kendi Sorununa Bile Çözüm Üretemez mi?

Önümüzdeki günlerde konunun tartışılmasına kendi pencereden devam edeceğim.

19 Ocak '09

Üniversitelerde Seçim Sistemleri-3

Rektör Olmanın Yazılı Kuralı Var mı?

Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

2008 yılı içinde Üniversiteler yönünden değerlendirildiğinde en çok eleştiri konusu yapılan rektör atamaları idi. Atamaların şekli kadar atanan adayların liyakati da tartışma konusu edilmiştir. Her biri 30-40 bin öğrencisiyle birer orta büyüklükte şehre denk düşen üniversitelerin mali yönden yönetim zorluğu kadar bilimsel yönetim zorluğu da işin içinde girince doğal olarak rektörün kim olması halen ciddi sorun olmaktadır. Hele yeni üniversitelerin başta akademik kadro olmak üzere her yönü ile şekillenmesinde rektörün bakışı, bilgisi ve görüşü son derece etkili olduğu için rektör en temel belirleyici olarak çok önemsenmektedir.

Bununla birlikte REKTÖR SEÇİLECEK ADAYIN ÖZELLİKLERİ NE OLMALI sorusuna, ne YÖK ne de üniversiteler kendi içinde bir cevap verebilmiş değillerdir. Ayrıca üniversite dinamikleri de bu konuda bir araya gelerek kendilerinin ne aradığını belirten bir talep oluşturamamışlardır. Yapılan küçük çaplı talepler YÖK tarafından dikkate alınmamış, üniversitelerde seçimden seçime verilen sözler ise "seçim sözü" olarak buharlaştığı için her dört yılda bir kısır bir döngü gibi tekrarlanmaktadır.

"Rektör kim olmalıdır? Sorumlulukları ne olmalıdır? Ne tür özelliklere veya ehliyete sahip olması gerekir? Veya tersinden kimler rektör olmamalıdır?" sorularının şu ana kadar herhangi bir yasal tanımı ve ölçütü olmadığı gibi, geleneksel değerler yönünden de herhangi bir ölçüsü bulunmamaktadır. Yasal olarak "her profesör rektör olmak için aday gösterilebilir" deniyor. Ancak yaşanan 27 yıllık tecrübe üniversitelerin ve Yüksek Öğretimin artık bir kriter oluşturması zamanın gelip geçtiğini göstermektedir.

Rektör Olmanın Yazılı Kuralı Var mı?

Rektörlük yazılı olmayan çok önemli sorumlulukları ve hüneleri gerektirmektedir. Rektörlerin entelektüel birikimi, bilimsel bakış açısı, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden ve bu çerçevede üniversitesini bilinenlerin ötesinde ileriye taşıma özelliğine sahip olması gerekir. Üniversite yöneticiliği yazılı olmayan bir takım hüneleri gerektirmektedir. Üniversite yöneticisi bilim adamlığı bilgisi yanında, yöneticilik becerisi, bilimsel sezgi, öngörü ve kuşkuculuk gibi temel özelliklerin olmasını gerektirir. Üniversiteye gelen genç öğrencilerin statik durağan bilgi ile değil daha dinamik ve geleceğin ufukları ile yönetilmeleri bir tarihsel zorunluluk teşkil etmektedir. Üniversite yöneticisi pür yönetici olmadığı için ki asıl işi yöneticilik değil, tamamen bilim yapmaktır, kurumu tek başına değil, değişik konularda bilgi sahibi deneyimli ancak eşit düzeyde saygın, üniversite öğretim üyelerinin uygun gördüğü senato üyeleri, danışman ve çalışma grupları ile yönetme ve koordinasyon yaratma yeteneğine sahip olması gerekir. Üniversite yöneticileri bu bağlamda belki sandıktan çıkamaz, ancak üniversitede bu bağlamda sandığa da gerek yoktur.

Rektörün Görevi Ve Sorumlulukları

Geçmişten beri rektörler, üniversitenin en yetkin, bilimsel ve felsefi düşünme ağırlığı olan, erkini ispatlamış kişiler olarak bilinir. Gelişmiş üniversite rektörlerinin görevi ülkeden ülkeye bazı değişiklikler içermekle beraber daha çok araştırmaları koordine etmek, eğitimin nitelikli ve sağlıklı yürütülmesi yanında genel denetim yapmak şeklindedir. Üniversiteye proje ve para kazandırma ile ilgilenir. Ve üst yönetimlere hesap vermekle yükümlüdür. Rektör daha çok üniversiteye proje, akademik kadro ve mali kaynak bulmakla ilgilenir. Üniversitesinin dışarıda nasıl temsil edileceğini belirler; öğretim birimlerinin ve üyelerinin bütçe ve maaşlarını dağıtmak ve bilimsel gelişmeleri izlemek de rektörün görevleridir.

Rektörün en büyük görevi, üniversitede bilimin yapılması için üniversite özerkliğini bilim adamlarının özgürlüğünü savunmaktır. Üniversite rektörü güçlü akademik kadrosundan aldığı güçle üniversiteyi ileriye taşıyacak en güçlü motordur. Demokratik bir yönetim modelinde fakülte organlarına da bilimsel verimlilik ilkelerine göre yetki ve sorumluluk sağlanması gerekir. Özerk kurul yapıları tam olursa; rektöre fazla iş düşmez ve rektörlük birer eşgüdüm makamına dönüşür.

Üniversite rektörü herkesten önce hukukun üstünlüğüne inanan, üniversiteler bilinci gelişmiş, bilimsel erkini ispatlamış, insanlara hak ve özgürlüklerine saygılı, hiçbir konuda ayrımcılık yapmayan, herkese eşit uzaklıkta durabilen, demokrat, hoşgörülü, eleştiriye katlanabilen, esnek ve saydam, sözüne güvenilir, olaylar karşısında karalı tutum sergileyen bir kişi olmalıdır. Rektör giydiği beyaz binişin ağırlığına yakışır ölçüde açık, saydam, adaletli, engin bilgisi ve görgüsü ile bilim ortamına yakışır bir ağırlık kazandırılmalıdır.

Rektörlerin Olmanın Genel Nitelikleri Ne Olmalıdır?

Üniversite gibi niteliğin ve ilkelerin konuşulduğu ortamlarda adayların en azından bazı somut ve ölçülebilir niteliklerinin olması istenebilir. Son yapılan atamalara yapılan eleştirilerde adayların bir kısmının liyakat yerine taraf olma duygusu ile atandığı yönünde. Bir önceki dönemde de mutlak rektör olacak adaylardan bazı temel özelliklerin aranmasını istemiştik (Ortas, 2006; Rektör Adaylarını Belirleme ve Atama Stratejileri. Üniversite ve Toplum. Aralık 2006, Cilt 6, Sayı 4).

Konuya ilişkin değişik ülkelerdeki yöntemleri ileride tartışacağım, ancak bazı temel sorular sorarak en azında üniversite gibi bilimsel ve idari yükü ağır bir kurumun başındaki kişinin yetkinliğinin ne olması sorgulanabilir. Şöyle ki;

Rektör adayının bilimsel altyapısı nedir?

Bilim politikası var mı? Ya da böyle bir politikanın gerekliliğine inanıyor mu?

Rektör olarak yönetmek istediği üniversitenin vizyonu ve misyonuna sahip mi? Veya kafasında böyle bir kurgusu var mı?

Üniversiteyi temsil yeteneği yaşamın her yönü ile nedir?

Ulusal ve uluslararası ilişkileri, kaç yayın yapmış, araştırma yapma ve proje üretme kapasitesi, patent veya buluşu var mı nedir?

Yetiştirdiği kaç bilim adamı var veya bilim adamı yetiştirmiş midir?

Yabancı dil bilgisi ve düzeyi nedir? Yabancılarla görüşmesinde tercümana ihtiyaç duyuyor mu?

Kaç ulusal ve uluslararası kongre düzenlemiş, kaç toplantı, çalıştay düzenleme, görev alma veya kongreye katılmış ve sunu yapma düzeyi ve kapasitesi nedir?

Uzmanlık alanı dışında entelektüel yönü nedir? (bilim ve sanat alanına olan etki ve katkısı nedir?)

Ne tür dersler veriyor ve ders materyali üretmiş mi?

Patent, buluş sahibi midir?

Kaç sosyal etkinliğe önderlik etti? gibi bazı somut ve ölçülebilir sorgulamalar yapılabilir.

Her şeyden önce adayın entelektüel birikimi, kişiliği, karakteri insan ilişkileri ve güven ilişkisi başta olmasa olmaz özellikler olmalıdır. Ayrıca hesap verilebilirlik düzeyi önemlidir.

Sorunlar ile baş edebilme becerisi yanında dışarıya karşı üniversite özerkliğini ve akademisyen özgürlüğünü savunabilme kapasitesinin olması tercih edilebilir. Ayrıca analitik düşünme kapasitesi gibi insana güven veren, duruşu olan, doğruya doğru, eğriye eğri diyen insanların seçilmesi öğretim üyesine, öğrenciye ve halka güven vermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Aksi takdirde toplumun üniversiteye ve bilime olan güveni daha da sarsılacaktır. Çok da haksız sayılmazlar.

Rektör nitelikli, objektif ve hesap verebilir, seçenler ise nitelikli ve özerk olmalıdır

Genelde iki yönetim modeli vardır:

1. Güçlü, tek söz sahibi, (ancak en küçük başarısızlığa tahammülü olmayan), rekabet ve liderlik (Başarısız olduğu anda görevden alınan Amerika'daki atama modeli) modeli.

2. Paylaşımçı, gücünü kurullardan alan temsili yönetim (Demokratik yönetim) modeli.

İşte en çok konuşulan konu budur. Görülen odur ki ülkemizde 27 yıldır uygulanan atama modeli başarısız olmuştur. Bu nedenle Türkiye koşullarında, yalnız batılı ölçeklerde bilimsel ve yönetsel ölçütleri belirlenmiş kişiler (aynı üniversiteden olması gerekmez) aday olabilmelidir; öğretim üyelerinin tamamı ile öğretim/araştırma görevlileri, öğrenciler ve diğer çalışanların da belirli oranlardaki temsilcileri seçimde oy kullanabilmelidir. Bu doğrudan seçim yerine nitelikli seçim şeklinde olabilir. Ama öncelikle bu nitelikli grupların tam özerkliği olmalıdır. Ve seçilmenin bilimsel ve yönetsel ölçütlere bağlı olması gerekir (Bu konuyu ileride işleyeceğim).

Rektörler Kurullara ve Demokratik Yollarla Oluşacak Özerk SENATO'ya Karşı Sorumlu Olmalıdır

Mevcut YÖK yasada rektörün geniş yetkileri vermekte, ancak ne şekilde ve kime hesap vereceği belirtilmemiştir. Bunun için ya rektörlerin yetkileri kurullara bırakılmalı, ya da rektör kurullara karşı bu yetkilerini kullanmaktan dolayı sorumlu hale gelmelidir. Hem denetim olanaklarının hiç bulunmadığı, hem de yönetici konumundaki rektörlerin "mutlak" yetkilere sahip olduğu bu YÖK yapılanması ile üniversitelerin bilimsel verimliliğinin geliştirilemeyeceği açıktır. Bu nedenle üzerinde çalışılan tasarıda mutlak yetkilerle donatılmış güçlü rektör yerine, karar süreçlerini seçilmiş organlarla paylaşan, katılımı teşvik eden, üniversitenin yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir kurum değil, tam tersine aşağıdan yukarıya doğru demokratik bir biçimde yapılanmasına katkı sağlayabilecek bir rektör öngörmek daha gerçekçi olacaktır.

Mevcut hali ile rektör yetkileri fazladır ve bu gücün kurumun işleyişine zarar verdiği uzun zamandır konuşuluyor. Rektörün senato ve yönetim kurulu görüşlerini organize etme ve denetim görevini içerecek yeni bir görev tanımının yapılması gerekiyor. Rektörün mutlaka yetkiler sınırlanacak, senato ve yönetim kurullarını etkin kılan bir yapılanma sağlanarak rektörün hesap verilebilirliği sağlanmalıdır. Üniversite rektörünün atanmasını yapan kurul aynı zamanda görevde alabilmesini de sağlayabilmelidir. Üniversite rektörü bu bağlamda atanmışlardan değil seçilmişlerin senatosuna karşı sorumlu ve hesap verebilir durumda olmalıdır.

Mevcut YÖK yasada rektörün geniş yetkileri vermekte, ancak ne şekilde ve kime hesap vereceği belirtilmemiştir. Açıkçası üniversite üst yönetimlerini denetleme ve denetim mekanizması mevcut yasada bulunmamaktadır. Dünyanın değer üniversitelerinde rektörlerin hesap verilebilirlikleri hem yasal hem de üniversite kamuoyunun baskısı ile sağlanmaktadır. H. Rosovsky, 'Üniversite' adlı kitabında, ifade ettiği gibi "Harvard'ın rektörü aynı şehirdeki yönetim kuruluna, yönetim kurulu ise gözetim kuruluna karşı sorumludur" diyor.

Hesap Üniversiteye Verilmelidir

Bu bağlamda üniversitelerde oy kullanma yerel seçimlerde olduğu gibi dört yılda bir sandığa oy atılması gibi algılanmamalıdır. Üniversiteliler olarak her an oyumuzu ne için kullandığımızı hatırlamamız ve hatırlatmamız gerekir. Rektörlerin hesap verilebilir noktasına getirilmesi için üniversitelerin aktif mensupları veya örgütlü organları (Öğrenci Dernekleri, Öğretim Elemanları Dernekleri, Sendikalar, Mezun Dernekleri ve ilgili platformlar) sisteme dahil edilmelidir. Fakültelerin özgür iradesi ile oluşuca bir senato'ya rektörü geri çağırma yetkisi tanınıp tanınmaması üzerinde de ciddiyle durulmalıdır.

Özet olarak bugün üzerinde çok tartışma yaratılan rektör atanmasında üniversite dışı etkileri asgariye çekecek, herkesin üzerinde anlaşabileceği, kendi alanında temsil yeteneği olan üniversiteyi bilimsel yönden yönetebilme becerisi olan adayların üniversiteye atanması için ÖLÇÜTLERE ihtiyaç duyulmaktadır. Bu vasıflara sahip adayların üniversite bileşenlerinin de nitel katkısı ile üniversite ortamında tespit edilmesi üniversiteleri rahatlatacaktır.

Bir çok üniversiteden bir çok akademisyenin ve öğrencilerden edindiğim bilgi, rektörün, öncelikle üniversite konseptini bilen, bilimsel yeterlilik sahibi, ulusal ve uluslararası deneyimi olan, vizyon ve misyon sahibi yetiştiren birey özelliği gösteren, sosyal sorumluluğu olan, üniversitesini ileriye taşıyacak bilgi ve enerjiye sahip, bilimden yana taraf olacak objektif ölçülere sahip kişilikler tarif edilmektedir.

Tabii bir büyük sorun da, kurulların ve birimlerin dikkate alınmaması ve yerleşik bilimsel gelenekler üretilmemiş olmasının sonucu her türlü tartışmanın taşıyıcı rektör arayışına mahkûm edilmesidir. Üniversitelerimiz rektörlükleriyle değil de diğer çalışmaları ile anılmaya başladığı gün, çağdaş bilim ve uygarlık düzeyine daha yaklaşmış olacağız. Umarım bu hedefe ulaşabilmek çok uzun bir zaman almaz.

31 Ocak '09 Üniversitelerde Seçim Sistemleri-4

Bölüm Başkanlığı Seçimi
Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Üniversitelerin temel bilim birimleri olan ana bilim dalı ve bölümlerin işlev ve yönetimleri doğrudan üniversitelerin verimliliğine etki etmektedir. En alt birimlerin güçlü ve etkin olması, kendi iç dinamiklerini yetkili ve sorumluluk bilinci içinde yönetmeleri durumunda aşağıdan yukarıya doğru olan katılımcı yapıyı güçlendirecektir. Mevcut YÖK yasasında bölümlerin işlev ve yönetimleri üst kurumlar tarafından belirlenmesi yanında mali yönden işlevsiz olmaları nedeniyle ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bilimsel çalışmalar esnasında bölümlerde yürütüldüğü için bölümlerin doğrudan bütçelerini yapabilmeleri, öğretim üyelerinin belirli bir düzeye kadar kendi sabit bütçelerinin olması, bilimsel çalışmaların momentumunu ve hevesini yükseltecektir. Bilimin esas motorunu oluşturan bölümlerin kendi içinde özerk olması, kendi kendini maddi ve idari yönden idare edebilmeleri bilimsel düzeyimizin yükselmesine ciddi katkıda bulunacaktır.

Geleceği Planlamak

Genelde batı üniversitelerinde bilimin motoru bölüm başkanlarıdır. Büyük projeler alırlar, her öğretim yılında bölümünün geleceğine ilişkin öngörülerini ortaya koyarlar. Ancak doğal olarak üniversitelerin makro bilim politikalarına karşı bölümlerin bilim politikalarının oluşturulması için akademik kurumların etkin çalışması gerekir. Batıdaki bölümler kendilerini sürekli yeniledikleri için dinamik yapılarını koruyabilmektedir. Üniversitenin bilim politikasına uygun olarak uzun ve orta vadeli bilimsel plan ve stratejileri geliştirerek üst birimler ile paylaşmaktadırlar. Örneğin 1998 yılında Florida Üniversitesi Toprak Bölümü Başkanının tüm çalışanlara ve öğrencilere 2010 yılının projeksiyonunu sunuşuna tanık oldum.

Bu bağlamda bölümlerin temel ve uzun süreli bilim politikaları oluşturmaları için bilimsel bakımdan güçlü yöneticilerce yönetilmeleri zorunludur. Batı üniversitelerinde yapılanma aşağıdan yukarıya doğru oluşturulduğu için dekan/rektör eşgüdüm görevi üstlenmektedir. Tabii bölüm başkanı özdenetim, akademik başarı ve hesap verebilirlik ölçütlerine göre belirlendiği ve akademik eleman alımında söz sahibi tek kişi olmadığı için bölümde gerçekten bilim yapacak nitelikte öğretim üyeleri bulunmaktadır. Nitelikli, sorumlu bilim insanlarının toplandığı birimlerde doğal olarak bölüm başkanın işi bir nebze olsun kolay olmaktadır.

Bölüm Başkanlığı Belirlenmesi

Üniversitemizde genelde YÖK yasasına uygun olarak Anabilim dalı başkanı öğretim üyeleri tarafından belirlenmektedir, Anabilim dalı başkanlarının önerisi ile Dekan Bölüm Başkanı atamaktadır. Mevcut yasadaki tek seçim Ana bilim dalı başkanları için uygulanmaktadır. Aslında çoğu zaman insan doğasının gereği daha çok insanın bir birine yakın olduğu ortamlarda seçimin yapılması istenmeyen sonuçları da doğurmaktadır. Bazen de bu tür zorlamalar nedeniyle daha fazla tatsızlık olmasın diye yasaya uygun olarak bölümlerde süreç sırayla veya isteyenler arasında dönüşümlü yürütülerek düzen sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak hiçbir bilimsel ve yönetim liyakati aranmamaktadır. Yalnızca öğretim üyelerinin beğenisini kazanmak yetiyor.

Gelişmiş Üniversitelerde Durum Nasıl?

Gelişmiş üniversitelerde bölüm başkanı değişik yöntemler ile belirlenmektedir.

Batıda bizdeki gibi bölüm başkanlığı seçimi ve ondan sonra yaşanan bildik manzaralar oluşmuyor. Seçilen bölüm başkanı bölümünün verimliliğini artırmayı amaçlar. Sistem başarı ölçütleri üzerine işlediği için bölüm başkanlığı, akademik faaliyetleri yavaşlatan idari bir yük de getirdiği için kişiler bölüm başkanı olmak için değil, olmamak için çalışırlar. Bazı birimlerde sıra ile bölüm başkanlığı yürütüldüğü için insanlar kendi sıraları geldiği zaman kaçmaya çalışırlar. Bilindiği gibi asıl olan öğretim üyeliği ve akademik verimliliğidir.

1. Çoğu ülkede bölüm başkanı açık ilanla dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun bilimsel performansına dayalı bilim dosyası ve akademisyenlere yönelik projesini açıklama ve deneme dersi sonucuna göre öğrenci, çalışanlar ve öğretim üyelerinin oyu ile belirlenir.
2. Bazı ülkelerde bölüm başkanlığı angarya olarak görüldüğü için sıra ile kısa süreliğine yapılır.
3. Almanya ve bazı Avrupa ülkelerinde süreli bölüm başkanı yine rekabete dayalı olarak yapılan değerlendirme sistemi sonucu üniversite ile yapılan pazarlık sonucu belirlenir.

Genelde seçimde adayların bilimsel nitelikleri ile geleceğe yönelik akademik vizyonu en belirleyici etmendir. Bir yıl önceden bölüm, bütün dünyaya bölüm başkanlığı adayları için ilan verir ve adayların bilimsel dosyaları istenir. Adayların dosyaları incelenir, bunlardan 2 veya 3 aday üzerinde yoğunlaşıyor ve adaylar ile bölümde toplantı yapılır. Bölüm başkanı atanmasında çoğunlukla yarı resmi mülakat yapılır. Adaylar bölümü nasıl yöneteceklerini, ileriye yönelik neler yapacaklarını, bunları yapmak için ne istediklerini açıklarlar. Bir çok ülkede her dönemin sonunda bölüm başkanları kendiliğinden bölüme ve bir üstlerine karşı hesap vermek zorunluluğu da bulunmaktadır.

Sistem Temelden İyi Bilim İnsanı Bağlıdır

Sorun temelde bölüm başkanı seçimi olan profesörlük atanmasında kritik davranılmakta ki profesör atanmasında usul olarak bölümün görüşü yanında asistan ve öğrencilerin de görüşü aranır. Bölüm başkanı için belirli günde jüri önünde adayların kendi programlarını anlatırlar. Programa davet edilen kişiler içinden öğrenci, bölüm sekreteri, asistanlar, öğretim üyeleri oy kullanarak seçilir. Rektör de atamayı yapar. Almanya'da bölüm başkanı sıkı ölçütler ile atanır ve görev süresinin sonuna kadar da kalabilmektedir. Ancak gelişmiş üniversitelerin başarılarının altındaki en önemli ölçü objektif bilim insanı seçimi ve buna bağlı olarak sağlanan bilimsel başarıdır.

Seçilen bilim insanı ve Bölüm başkanı öz güvenle bölümü yönetir. İngiltere'deki Reading üniversitesi Toprak Bölümü başkanlığına çok sayıda değişik ülkelerden gelen bilim adamları arasında ölçütleri en iyi sağlayan bir Avustralya kökenli profesör atandı. Benzer şekilde bizden daha sıkı olan İngiltere'nin, Almanya'nın ve Fransa'nın bir çok üniversitesinde bölümlerin başkanları değişik uluslardan bilimsel dosyalarındaki başarıları ve rekabete dayalı olarak atanabilmektedirler. Tabii hesap da verebilmektedirler. Amerika'da tam bir pragmatik anlayışla ve beyin transferi nedeniyle din, dil, renk ayrımı yapmadan başarı kıstası esas alınmaktadır. Benim bildiğim çok değerli bir çok Türk vatandaşı bilim insanı Almanya, İsveç, Amerika'da başarılı bölüm başkanlığı yapıyorlar. Tabii bu ülkelerde başarılı olmak ve birimi bilimsel olarak ileri taşımak birinci gelen koşul olduğu için kimse ulusal değerlerinin kaybolması kaygısına düşmemektedir. Çünkü sistem bilim yapma ve bilgi üretme ekseninde başarıya dayalı olarak işletilmektedir. Dünyaya biliminden meydana gelen gelişmelerden kopmamak için bölüm başkanı da, dekan da rektörde büyük bir rekabet içinde çalışmaktadırlar. Başarısız olan ise bir dakika yerinde duramaz. Ne yapılabilir?

Sorun bir bütün olduğu için bölüm başkanı, dekan, rektör belirlenmesi süreci içinde değerlendirmek gerekir. Değişik modeller var. Ancak bilim yapan en alt birimleri olan anabilim daları ve bölümlerde bilimsel yeterlilik, liyakat ve tercih edilebilirlik ilkeleri bir arada düşünülebilir. Mutlaka bilimsel başarıya dayalı belirlenmiş temel ilkelerin olması bölümlerin uluslararası düzeyde rekabet edebilmesi bakımında önemlidir. Yoksa şu veya bu şekilde bölümün oyunu olarak sürekli birimlerin başında olmak bölümleri yerelleştirir ve bilimimizi evrensel ölçüğe taşıyamazız.

07 Şubat '09
Üniversitelerde Seçim Sistemleri-5

Dekanlık Seçimleri
Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Fakülte ve Dekanın Sorumlulukları

Mevcut 2547 sayılı YÖK yasası Fakülteyi; Yüksek düzeyde eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan; kendisine birimler bağlanabilen bir yükseköğretim kurumudur.

Benzer disiplinlerdeki bölümlerin koordinasyonunu sağlayan fakülteler üniversitelerin en güçlü birimleridirler. Üniversitelerin tüzel kişiliğe sahip akademik birimlerin başında Fakülteler gelmektedir. En azında 1750 sayılı yasada güçlü fakülteler kendi özerk yapılarını rektöre karşıda kullanabiliyorlardı.

Dekan ise, fakülteyi oluşturan bölümler arasındaki koordinasyonu sağlamak, fakülteyi dışarıya karşı temsil etmek ve gerektiğinde savunmak, fakülteye iyi eleman kazandırmak, mali destek ve bağış toplamak ile ilgili konulardan sorumludur.

YÖK Yasası Fakültelerin Tüzel Kişiliğini Zayıflatmıştır

Bir çok ülkede dekanlıklar, rektörlüğe bağlı birimler olmakla beraber kendi tüzel kişilikleri de bulunmakta ve rektörlük ile koordineli olarak işlevlerini yürütmektedirler. Ancak bizim sistemimizden farklı olarak daha bağımsız olarak da hareket edebilmektedirler. Dekanlık denilince akla Henry Rosovsky'nin TÜBİTAK yayınlarında çıkan "Üniversite Bir Dekan Anlatıyor" kitabı gelir. Yöneticilerin okumasında fayda görülen kitapta yazarın "Akademik Yöneticiler için Yararlı Öneriler" kısmı geçekten öğretici. Harvard'da dekanlık yaparken yaşadıkları ve günlük iş trafiği dikkate alındığında dekanlığın ne denli bağımsız bir kurum olarak işlev gördüğü anlaşılıyor. Dekan ve Rektörle işi ederek fakültenin faaliyetlerini yürütmektedir. Herk kurumun bölümlerden başlamak üzere dekanlığa kadar önceden belirlenmiş bir bütçesi ve çalışma takvimi bulunmaktadır. Akademik kadro ilanları ve projeler çoğunlukla dekanlık tarafından yürütülmektedir. Dekan karar vermede çoğunlukla tüzel kişiliğe bağlı olarak bağımsızdır.

Henry Rosovsky'nin kitabında da anlaşıldığı gibi gelişmiş üniversitelerde sorunlar (görevlendirmeler vs.) genelde bölümlerde çözüldüğü için (bölümler bir çok sorunu kendi bünyesinde çözmektedirler) dekanlığa/rektörlüğe fazla iş düşmez ve dekanlık bir bakıma bilim politikaları üreten, araştırmaları koordine eden bir üst birim olarak algılanır. Herhangi bir batılı üniversitede bizdeki gibi yurtdışına çıkmak için 40 gün önceden izin istemek ve bu iznin silsile yolu ile YÖK'e kadar gitmesi ve alınan izin ile yurtdışına çıkılması gibi bir olay hiç yaşanmaz. En küçük satın almalar yine rektörlüğün iznine tabi olduğu veya dekanlıkların yetkilerinin çoğunu rektörlükler üstlendiği için dekanlara çok fazla iş düşmemektedir.

Mevcut hali ile Fakülteler idari olarak bazı düzenlemeleri yapabilmektedirler. Dekanlıkların yapması gereken akademik kadroların belirlenmesi bile rektörlükler tarafından yapılmaktadır. Fakültelerin akademik kadrosunun en alt basamağını oluşturan Araştırma Görevlileri rektörlükler tarafından belirlenmekte. Mali olarak kendi kaynaklarını yaratmanın dışında merkezi bütçeden sınırlı kaynak geldiği için istenilen ölçüde esneklik de olmamaktadır.

Dekan Belirleme Şekli ve Beklentiler

Üniversitelerin güçlü organları olan fakültelerin bilimsel yönetimi ve sürdürülebilirliği sürekli tartışma konusu olmaktadır. 2547 sayılı YÖK yasasının Madde 16'da dekan belirleme şekli "(Değişik: 14/4/1982 - 2653/2 md.) Atanması: Fakültenin ve birimlerinin temsilcisi olan dekan, rektörün önerdiği, üniversite içinden veya dışından üç profesör arasından Yükseköğretim Kurulunca üç yıl süre ile seçilir ve normal usul ile atanır" denilmektedir.

2547 sayılı YÖK yasasından kaynaklanan ve halen üniversitelerimizin özerk kurumlar olması önündeki yasal sınırlamalara rağmen üniversitelerde oluşan bazı eğilim ve gelenekler üniversiteleri günümüze kadar taşımışlardır. "Üniversiteleri üniversite yapan gelenekleridir" anlayışı ile üniversitemizin kendine yakışır ağırlıkta kendi iç dinamikleri ile kurumsal yapılandırmasını tamamlamalarıdır. Bu geleneklerden biri de fakülte dekanlarının belirlenmesinde fakülte öğretim üyelerinin eğilimine uygun davranılmasıdır. Yasal olarak dekan adaylarının belirlenmesi için herhangi bir seçim ibaresi olmamasına rağmen ön yoklama yapmak içinde bir engel de yoktur.

Türkiye'de Genel Yaklaşım Eğilim Yoklaması Şeklinde

Ülkemizde süregelen anlayış yerleşik fakültelerde rektör eğilim yoklaması ile dekanın meşruiyetini tabana dayanılarak doğrudan sorumluluk almak yerine bir bakıma demokratik davranarak sorumluluğu tabanın olurlarına bırakmaktadır.

Üniversiteler tarafından daha iyi bir ölçüt ortaya koyulmadığına göre, şimdilik her bilim insanının kendi kararını verecek yetkinlikte olduğu gerçeğinden hareketle öğretim üyelerinin iradesine saygı duyulması bir çok yönden önemlidir. Dekanlık seçimi mevcut yasada olmamasına karşın, bazı üniversitelerde Rektörler demokratik olma adına gayri resmi olarak ön yoklama yaparak YÖK'e üç aday ismi bildirmektedirler. YÖK de genellikle üniversitenin görüşüne uygun olarak atama yapar. Bazı üniversitelerde de rektörler ön yoklamayı dikkate almadan yasanın kendilerine verdiği yetkiye dayanarak kendi çalışmak istedikleri çalışma arkadaşlarını atamak için listenin ilk sırasında YÖK'e isimlerini iletmektedirler.

Doğal olarak bu durum beraberinde istenmeyen tartışmalar ve problemler oluşturmaktadır.

Maalesef üniversitemizde dekanlık yönetim organlarının belirlenmesinde günümüze kadar yaşanan bazı gelişmeler kurumları güçlendirmemiş, tam tersine olumsuz yönde zayıflatmıştır.

Fakültenin Taleplerinin Dikkate Alınması Yaralı Olacaktır

Halen ülkemizde arzulanan bir mekanizma olmadığı için dekan adayının belirlenmesi mevcut eğilim yoklaması ile açık ve herkesin benimseyeceği bir şekilde gerçekleşmesi bir çok yönden yararlı olmaktadır. Bu anlayışla bilerek ve isteyerek eğilim yoklamasına katılacak adayların sonuçları olgunlukla karşılaması ve kabullenmesi yanında üniversite üst yönetiminin eğilim yoklamasının sonuçlarına saygı duyması ve öğretim üyelerinin kararlarına uygun aday isimlerini YÖK'e atamak üzere bildirmesi üniversitemizin saygınlığını her düzeyde güçlü kılacaktır.

Üniversite içinde sağlıklı bir işleyişin sürülmesi için küçük fakültelerde de yine fakültenin tabanının talebinin dikkate alınması yine yararlı olacaktır. Diğer taraftan gelişimini henüz tamamlamamış fakültelerde de öncelikle aynı fakültenin kadrosunda olan profesörler arasından liyakati ve yönetim becerisi olan bir öğretim üyesinin Fakültenin de rızası doğrultusunda Rektör tarafından YÖK'e atanmak üzere bildirilmesi yine üniversitemizin sağlıklı iç gelişimini ve verimliliğinin devamlılığı için önemlidir.

Dekan Atamasında YÖK Devreden Çıksın

YÖK'ün hazırladığı strateji raporunda, fakülte yönetim kurulunda öğrencilerin katılımına da önem veriyor. Çoğunlukla rapor, öğrencilerin görüşlerinin alınması için, düzenli olarak "ders değerlendirme anketleri" yapılmasını öne sürerek öğrencilerin katılımını istemektedir.

YÖK strateji raporu Dekanın belirlenmesinde daha katılımcı bir yönetim modelinin yaralı olacağına dikkat çekmektedir. Raporda, fakültelerin kuruluş tarihine ve öğretim üyesi sayısına göre iki farklı model düşünülebileceği belirtiyor. Yerleşik ve yeteli sayıda öğretim üyesi buluna fakültelerde dekan öğretim üyelerince seçilebilir ve seçimde oyların yüzde 50'sini aşma koşulu getirerek, en geç üçüncü turda seçimin yapılması ve YÖK'ün devreden çıkmasını önermektedir. Görece yeni ve yeteli öğretim üyesi bulunmayan fakültelerde ise, dekanı senatonun belirlemesi düşünülebilir denilmektedir.

YÖK raporu dekanların görev süresi üçer yıllık iki dönemle sınırlandırılması ve Dekanların da rektörler gibi 'dönem ortası raporu' sunmaları ve çalışmalarda saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine uyulması önemli yarar sağlayacaktır" önerisini getirmesidir.

Dünyada Dekan Atanması Konusunda Değişik Modeller Bulunmaktadır.

Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde dekanlık önemli ve dekanın belirlenmesinde Rektörlük ve Bölüm başkanlığının belirlenmesinde olduğu gibi arama süreci ile dünyanın herhangi bir ülkesinden herkese açık ilanla sağlanmaktadır. Değişik ülkelerin üniversitelerinde dekanlık için verilen uluslararası ilanlarda çoğunlukla iyi bilim adamı, iyi ders verme yanında, projeleri koordine edebilme yeteneği ve yönetim becerileri özellikli olarak dikkate alınmaktadır. Temel bilim politikalarının koordine edildiği fakültelerde sürecin sağlıklı yürütülmesinde yönetim organizasyonunun rolü büyüktür.

Finlandiya, Yunanistan, Fransa, Almanya, İsviçre ve Japonya da dekanın görevleri sınırlı ancak yönetim kurullarının yetkileri önemsenmekte ve bir yatay yönetimi modeli öngörülmektedir.

İngiltere, Avustralya, Hollanda v.b. ülkelerde çoğunlukla Rektör tarafından atanan Dekan

kendi birimlerinde idari ve mali yönetimi yönünden tam yetki, ancak ilgili akademik kurulları ise akademik yönetimi üstlenmektedir.

Doğrudan ilan ile dekan aranması modeli de bazı Avrupa ülkelerinde uygulana modele, doğrudan amaca uygun iş ilanı verilmektedir. Koşulları taşıyan adaylar üniversiteye baş dosyaları ile başvurmakta, bazı ülkelerde üniversite yönetimi doğrudan uygun adayı atamakta bazı ülkelerde ise fakülte ayrıca adayları oylamaktadır. Doğal olarak öğrenci ve çalışanlar ve diğer yardımcı öğretim üyeleri de oylamaya ağırlıkları oranda katılmaktadır. Yunanistan'da öğrenci ve çalışanlarda yönetim için oy kullanılmaktadır.

Geçen yıl konferans vermek üzere gittiğim Doğu Akdeniz Üniversitesi dekan arayışı ilanını bilginize sunuyorum.

Özet olarak Fakültenin dekanın nasıl belirleneceği ve atanacağı sürekli tartışma konusu olmuştur. YÖK'ün devreden çıkması, hesap verebilirlik ilkesine uygun bir yönetim anlayışının oluşması artık kaçınılmaz olmuştur. Fakültelerin eğilimin dikkate alınmaması gittikçe tepki çekmekte olduğu görülüyor. Bu durum fakültelerin bağımsız çalışma verimliliğini düşürecektir.

Mevcut YÖK yasasının atama yöntemi tatmin edici ve tabanın sesini dikkate almadığı için ayrıca tartışma konusu olmaktadır. Bilimsel liyakati ve yönetim yeterliliği olan, öğretim üyesi, öğretim görevlisi ve öğrencilerin belirli oranlarda oylayarak benimseyeceği bir yöntem yanında, Fakültenin liyakate dayalı belirlediği birkaç isim üniversitenin geniş senatosu tarafından atanabilir yöntemi uygulanabilir. Önemli olan tabanın desteğini almış nitelikli bilim insanı ile kurumu geleceğe taşıyacak yöntemi geliştirmek ve uygulamaktır. Ülkemizin bunu yapacak kapasitede ve terlikte olduğuna inanıyorum.

Bu ilanlardan en çarpıcı olanı ise Kıbrıs'taki Doğu Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'nün Mühendislik Fakültesine Dekan arayan aşağıdaki ilandaki kriterlerdir.

Doğu Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü'nden

Münhal Duyurusu

Üniversitemiz Mühendislik Fakültesi Dekanlığı için üniversite içinden ve üniversite dışından başvuru kabul edilmektedir.

Adaylarda aranan nitelikler:

- o En az Doçent veya Profesör olmak,
- o Bir üniversitede en az 3 yıl tam zamanlı statüde öğretim üyesi veya eğitim yöneticisi olarak çalışmış olmak,
- o Misafir kadroda bulunmamak ve ADEK kriterlerini sağlamış olmak,
- o Pek iyi derecede İngilizce bilmek, (ikinci yabancı dil bilmek tercih sebebidir.)
- o Yükseköğretim amaç, ilke ve sistemleri hakkında geniş bilgi ve deneyim sahibi olmak,

Yukarıda belirtilen niteliklere sahip adayların başvurularını 31.01.2008 Perşembe günü mesai bitimine kadar detaylı özgeçmişleri ile birlikte DAÜ Akademik İşlerden Sorumlu Rektör Yardımcılığı'na yapmaları gerekmektedir.

Değerlendirme Süreci:

- o 01.02.2008 Mühendislik Fakültesi, Fakülte Kurulu'nun başvuruları değerlendirip uygun adayları belirlemesi
- o 04.02.2008 Adayların duyurulması
- o 11.02.2008 Adayların fakülte öğretim üye ve öğretim elemanlarına sunum gerçekleştirilmesi
- o 13.02.2008 Elektronik ortamda portal üzerinden tüm tam zamanlı fakülte öğretim üyeleri ile öğretim elemanlarının oy kullanabileceği seçim yapılması

Oylama sonucunda %51 veya üzeri oy alan aday çıkmaması halinde:

- o 14.02.2008 En yüksek oy alan iki aday arasında ikinci tur seçim yapılması,
İkinci tur oylama sonucunda %51 veya üzeri oy alan aday çıkmaması halinde:
- o 15.02.2008 İkinci tur oylamaya katılan iki aday arasında üçüncü tur seçim yapılması
Üçüncü tur oylama sonucunda da %51 veya üzeri oy alan aday çıkmaması halinde ileriki bir tarihte seçim sürecinin yenilenecektir.

Akademik İşlerden Sorumlu Rektör Yardımcılığı

14.01.2008

13 Şubat '09

Üniversitelerde seçim sistemleri- 6

Rektörlük Seçim Modelleri-1

Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Sabancı Üniversitesi 12 yıldır, 3 dönem üst üste rektörlük görevini yürüten Prof. Dr. Tosun Terzioğlu'nun yerine Prof. Dr. Nihat Berker'i rektör olarak atanması son dönemlerde kamu üniversitelerinde yaşanan rektör atanması konusunu yeniden gündeme getirdi. Sayın Terzioğlu rektör belirlemek için kurulan komitenin çalışmaları hakkında bilgi verirken Berker'in 2007'de Koç Üniversitesi'nde "yılın en iyi hocası" seçildiğini ve parlak bir bilimsel geçmişi olduğunu belirttiler. Vakıf üniversiteleri kendi yasalarına göre farklı bir uygulama ile bir şekilde özel sektör anlayışı ile doğrudan amaca uygun kişiyi arayarak buluyorlar ve genellikle de önerdikleri aday YÖK'ün öneri ile Cumhurbaşkanı tarafından atanıyor. Ülkemizdeki Vakıf Üniversitelerinin büyük çoğunluğu özel üniversite anlayışı ile kurulduğu için özel sektör anlayışına dayalı olarak en iyiyi bulma arayışı doğal karşılanmaktadır.

Doğal olarak Vakıf Üniversitesi öğretim üyeleri yöneticilerini belirlemesinde söz sahibi olmamaları yeni tartışmaları da beraberinde getiriyor. Vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim üyesi bir hocamız "siz ilk altı sıraya girecek kişiyi seçiyorsunuz, bizim öyle bir şansımız bile yok" diyor. Evet, biz ilk altıya girecek adayları belirliyoruz gerisi YÖK ve Cumhurbaşkanı'nın tercihi kalmıştır. YÖK kurulduğundan bu yana kamu üniversiteleri üst yönetici belirleme şekli ve atanması kamuoyunu tatmin etmemiş, herkesin üzerinde anlaşılmış bir ilkenin olmaması nedeniyle, rektörlük seçimi sürekli tartışma konusu olmakta, bazen de mahkeme salonlarında hak aranmaktadır.

Dünyadaki Üniversiteler Rektörü Nasıl Belirliyor

Avrupa ile Amerikan modelleri arasında farklılıklar olmasına karşın yine de seçilme esasları "BİLİMSEL VE YÖNETSEL ÖLÇÜTLER"dir. Üniversite tarihlerine bakıldığında, batıda yönetici seçiminde hep öğrencilerin etkin rol aldığına tanık olunacaktır.

Üniversite yasasında kritik noktayı genelde Rektörlük seçimleri oluşturur. Genelde de adayın kaç kez peş peşe seçileceği ve disiplinler arasında dönüşüm sağlanacak mı gibisinden konular gündeme gelmektedir. Ancak adayın bilimsel nitelikleri neredeyse hiç söz konusu edilmemektedir. Bu anlamda üniversitelerde seçim, mahalli seçimlere benzemektedir.

Amerikan sisteminde, bölüm başkanları, dekanlar, rektör yardımcıları gibi üst ve orta düzey yöneticiler göreve seçimle gelmezler. Ancak atamayla göreve başlarken yüksek kriterler ile belirlenir, ancak gerektiğinde de işlerine son verilebilir. Henry Rosovsky için püf noktasını ise şöyle açıklıyor "Çünkü öğretim üyelerince yapılan seçimler genellikle zayıf liderlerin iş başına gelmesine yol açar" diyor. Örnek olarak da "Akıllı başındaki hangi profesör kendi dalında bütçe kesintileri yapılmasını öneren bir dekan adayına oy verir?" diye de soruyorlar.

Rosovsky, kitabında "ellerim titreyerek yazıyorum", ileride gerici olarak eleştirileceğimi biliyorum diyor ve ekliyor, "her şey daha demokratik davranarak düzelmez". Ayrıca demokratik uygulamalar ile her şeyin daha iyi gitmeyeceğini de biliyoruz diyor. Bu nitelikteki kişilerin veya üniversite yönetiminin en iyi şekilde işlemesi için çıkar çatışmalarının en alt düzeyde kalması gerektiğini de öğrenmiş bulunuyoruz diyor. Açıkçası ülkemizde yönetim için verilen tavizlerin çok önceden ABD'de yaşandığını belirtiyor. Bu bağlamda üniversitemizde bugün yaşanan seçimler demokrasinin bir göstergesi olmadığı gibi yansımaları da değildir. Asıl olan akademik özgürlük ve özerk değerlerdir.

Gelişmiş üniversitelerinin bir çoğunda rektörün belirlenmesi süreci siyasi otorite dışında ve üniversitelerin kendi iç dinamikleri ile belirlenmektedir. Üniversite geleneklerinin yerleştiği ülkelerde üst yönetici atama kararı sembolik olarak Milli Eğitim bakanlığı veya hükümet veya Devlet başkanının onayına tabi olmaktadır. Esas olan üniversitenin kendi kararıdır.

Rektör Belirleme Sürecine Öğretim Görevlisi, Öğrenci ve Çalışanlarında Katkısının Alınması Gerekir

Eski YÖK başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz'ün yönetim anlayışının aksine, hazırladığı "Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim" adlı kitapta bütün batı ülkelerinde Almanya, Fransa, İspanya, Yunanistan, Norveç, İsveç ve diğer batı ülkelerinde seçici kurullar (öğretim üyesi, çalışanlar, asistanlar ve öğrencilerden) akademik ölçütler doğrultusunda atandığı görülmektedir. Örneğin Almanya'da Baden Württemberg eyaletinde üniversitelerin bir büyük bir de küçük senatosu bulunmaktadır. Küçük senatoda dekanlar, profesör temsilcileri, asistanların temsilcisi ve öğrenci temsilcisi bulunmaktadır. Büyük senatoda ise bütün profesörlerin yanında öğrencileri, asistanları ve diğer çalışanları temsilen 5'er üye bulunmaktadır. Rektör seçimi için küçük senato bir komite kurar ve bu komite rektörlük için gerekli işlemleri başlatır; her tarafa ilan verir. Başvuru dosyaları inceden inceye araştırılır ve ilk üçe giren adaylar büyük senatoya brifing verir ve vizyonları ile birlikte projelerini anlatırlar. Büyük senato adaylardan birisini seçer ve Eğitim Bakanlığımıza atama için önerir. Eğitim Bakanı da yüksek onur ve şeref unvanı ile ve tam yetkili olarak seçilen aday rektörlüğe atar.

Dünyadaki Örnekler Nelerdir?

Dünyanın en eski üniversite geleneğine sahip İngiltere'deki Cambridge Üniversitesinde yönetimin belirlenmesi "üniversite parlamentosu" adı verilen The Regent House tarafından yönetilir. Regent House, idari ve akademik personelinden oluşan geniş bir yapıya sahiptir. Bazı üniversitelerde öğrencilerde bu sürece girmektedir. Üniversitenin akademik ve idari yönetim görevini üstlenen başkan yardımcısını ve 21 üyeli senatonun 19'unu doğrudan üniversite parlamentosu belirlemektedir. Rektör veya temsili statüdeki başkan ise senato tarafından seçilmektedir. 21 üyeli Senato, başkan ve başkan yardımcısının yanı sıra 16'sı Regent House ve üçü de öğrenci konseyi tarafından seçilmektedir. İskoçya'daki Glasgow Üniversitesinde ise rektör, öğrenciler tarafından seçilmektedir. İngiltere'de bazı üniversitelerde Rektörü belirlemek için her birim kendi içinde seçiciler kurulu adayını belirtmektedir. Adaylar fakültelerde seçimle belirlenmektedir. Seçiciler kuruluda seçimin şeklini ve niteliklerini belirleyerek üniversiteyi seçime hazırlamaktadır.

Fransa'da rektör, öğretim üyeleri, öğrenci ve idari personel temsilcilerinin oluşturduğu konseyde seçilir ve Milli Eğitim Bakanına atanır. Kısacası, belli bir saygınlığı olan üniversitelerin yönetiminde şu veya bu yolla bir seçim mekanizması belirleyici olmaktadır.

Almanya üniversiteleri ise tümüyle kurum içi karar alma sürecinin işlediği bir yapı arz eder. Almanya'da rektörler fakültelerdeki akademisyenler tarafından (bazılarında akademik olmayan personel ve öğrenciler de yer almaktadır) seçilirler. Bu işleyiş "akademik öz yönetimin" bir ifadesi olarak görülür.

Avusturya'da üniversite yöneticisini belirlemek için bir seçiciler konseyi oluşturmaktadır. Senato 3 kişi, Federal hükümet 3 kişi ve diğer paydaşlar ile birlikte üst yöneticisi belirlemektedir.

İsviçre üniversitesinde rektör seçimi uzun bir eleme sonucu öğrenci, asistanlar, çalışanlar ve öğretim üyeleri temsilcilerinden oluşan üçer kişilik bir konsey tarafından yapılmaktadır. Üniversite yönetimi üzerinde öğrenci ve asistanların büyük etkisi bulunmaktadır. İlan ile aranan rektörün nitelikleri belirlenir, başvurular alınır, adaylar değişik kurullardan 3'e kadar indirilir ve bunlar arasında konsey oy kullanarak seçim yapar. Rektörün illa da aynı üniversiteden olması gerekmez. Benzer durum Avrupa ve Amerikan Üniversitelerinde de görülmektedir.

Kanada da Üniversite Müttevelli heyeti Üniversite Başkanı (rektörünü) seçiminde görev almak için değişik kesimlerden oluşan secici bir jüri belirleyerek seçim yapmaktadır. Seçim kurulu adayları ön elemeden sonra üçe indiriyor. Üniversite başkanlığı için müracaat edenler arasından şartları uygun olan 3 kişiyi başkan seçilebilmesi için belirli bir süre içinde yapacağı konuşma ve tanıtmaya sonunda jüri üyelerine başkan olabilecek liderlikteki kişiyi, 1-Eğitim, 2-Bilgi, 3-Yetenek, 4-Şahsi uyumluluk gibi 4 ana konuda değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Jüri üyeleri daha önce kendilerine dağıtılan forma uygun gördükleri adaylarını belirlenen ilkeler üzerinde oylayarak seçiyorlar. Kanada'nın Saskatchewan üniversitesinde müttevelli heyet adaylarını anket şirketleri aracılığı ile değişik kurumlara sorarak adayların niteliklerini ve tercih edilme süreçlerini belirleyip seçiciler kuruluna bilgi sunmaktadır. Seçiciler kurulu, niteliği belirlenen adaylar hakkındaki bilgiyi üniversiteye sunarak seçime üniversiteyi hazırlamaktadırlar.

Amerikan üniversitelerinin kıta Avrupa'sından farkı yönetim anlayışı ve yönetici belirleme şekilleridir.

Amerikan sistemi üniversite biraz bizdekine benzer tek kişi rektör ağırlıklıdır. Sistem içinde çok iyi devlet üniversiteleri olduğu gibi çok iyi özel yüksek öğrenim kurumlarının olmasının rolü önemli bir faktördür. Ancak, özel üniversiteler ile kamu üniversitelerinin yönetimi birbirine çok benzer ve "Avrupa modellerinden" önemli ölçüde farklıdır. Henry Rosovsky, Rektörün yetki alanını şöyle tanımlıyor "Normal olarak, eğitim politikasında, yani ders programları verilen diplomaların niteliği, öğretim üyelerinin seçimi, kabul şartları vs. gibi konularda karar öğretim üyelerine bırakılır. Ancak bütçe, bağışlara dayalı programların yönetimi, yeni programlar hakkında karar verme, uzun vadeli planlar ve benzeri konularda yetki, bir müttevelli heyetine karşı sorumlu, bir rektörün başkanlığını yaptığı, bir hiyerarşinin elindedir".

Amerikan kamu üniversitelerinde de seçim esastır. ABD'deki seçimde bir yıl önceden bir arama süreci yaşanmaktadır. Öğrenci, çalışan ve kentlin önde gelen kişileri de sürece katılabilmektedir. Amerikan kamu üniversitelerinin müttevelli heyetleri, bir çok durumda seçimle oluşur ve bu heyet fakülte ve öğrencileri ile kamu üniversitelerinin kurumsal özerkliklerinin istihkâm mevzii olarak görülür.

Amerikan modelinde atamada rektör sözleşmeli olmak koşulu ile bütün dünyaya ilan verilir ve başvuran yüzlerce aday arasından öğretim üyeleri, öğrenci birlikleri, üniversite mezunlar dernekleri, diğer üniversite çalışanları ve bölgenin ilgili diğer sivil ve resmi örgütlerinin bilgisine başvurulur. Adaylar arasında yapılan ilk elemeden sonra kalan birkaç kişi kendi projelerini ve yapabileceklerini ve vizyonlarını anlatırlar ve seçiciler kurulu seçimini yine bilimden ve verimlilikten yana yaparlar. Süresi dolmadan bir yıl önce mevcut rektörün performansı masaya yatırılır; eğer Rektörün icraatından memnunlarsa mevcut rektörle yeniden yeni dönem için pazarlığa oturulur, değilse yeni rektör arayışı başlar.

Çoğu Asya ve Afrika ülkelerindeki üniversitelerde sistem İngiliz ve Amerikan üniversitelerine benzer şekilde seçim ve atama yapılmaktadır.

Tabii bütün süreç verimlilik, bilimsel işlev ve özdenetim üzerine işlediği için kişinin atanması veya seçilmesi pek sorun yaratmamaktadır. Bizim ile batı üniversiteleri arasındaki temel fark, demokrasinin tam anlaşılması ile buna bağlı olarak bilimsel ölçütlerin olmamasının yanında denetim mekanizmasının da işletilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Gelişmiş Batı Ülkeleri Kendi Sistemlerini Tecrübe İle Kazandılar, Türkiye'de Yaşananlardan Ders Almasını Bilmelidir

Batıdaki üniversiteler bugün yaşadığımızı benzer sorunları yaşamışlar ve yaşananlardan ders çıkararak üniversiteye uygun bilim adamı belirleme yöntemi belirlemişlerdir. Üniversitelerde eğilim belirleme ile dekan ve rektör belirleme sürecinde yaşanan sorunların giderilebilmesi için seçme, seçilme ve atama kriterlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve dünyadaki tecrübelerden de faydalanılarak ülkemiz koşullarına uygun bir modelin oluşturulması zorunluluk arz etmektedir.

Ancak daha önce de belirtildiği gibi sorun bir bütün ve çözümü de temel bir bilim politikası ekseninde yeni bir Yüksek Öğretim yasası ile çözülecektir. Yoksa parça parça çözüm sağlanamamaktadır.

Gönül ister ki üniversitemiz özerk olsun, kendi yönetimlerini üniversite bileşenlerinin ağırlığı ile kendi ortamında liyakate dayalı olarak rektörü seçsinler. Toplumun üniversite gibi ulvi ağırlığı yüksek olan kurumlardan beklentisi kurumun başına liyakat adaylı yöneticilerin üniversite paydaşlarının istemi ile gelmesi yönündedir. Mevcut hali ile Kamu üniversitelerinin böyle bir şansı olmadığı gibi yasal olarak da mümkün değildir. Ancak Türkiye'nin geleceği olan nitelikli insan toplumu yaratması ve çağını yakalaması için yeni bir yasal düzenlemeye gitmesi kaçınılmaz olduğunu gösteriyor.

01 Ağustos '09 Üniversitelerde Seçim Sistemleri-7

Üniversite yöneticilerinin önceden belirlenmesi kamu üniversitelerinde uygulanabilir mi? Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Kamu Üniversiteleri Kendi Yöneticilerini Belirleme Modeli Geliştirmelidir

Üniversitelerimizin en tartışmalı konularından biri olan rektör belirleme ile ilgili olarak Sabancı Üniversitesi yeni bir model uygulamaya başlatmaktadır. Rektörlük görev süresi 1 Ağustos'ta dolan Prof. Tosun Terzioğlu yerini Ocak 2009 tarihinde belirlenen Prof. Dr. Nihat Berker'e bırakıyor. Model biraz da büyük şirket anlayışına benziyor. Prof. Dr. Nihat Berker, 2009'da Koç Üniversitesi'nden, Hürriyet Gazetesinden Vahap MUNYAR'ın ifadesi ile "rektör adayı planıyla transfer edilmiş". Klasik üniversite anlayışında transfer anlayışı kulağa pek hoş gelmiyor. Çünkü bilim kişiliği para ve servet ile ölçülemeyecek kadar ulvi bir payedir.

Sabancı Üniversitesi bir vakıf üniversitesi olarak bir sahiplik konumundadır. Mütevelli heyeti ile yönetiliyor ve heyette belirli kişilerden oluşuyor. Mütevelli heyeti kendi yöneticilerini birinci elden belirliyor. Ancak kamu üniversitelerinden bu modelin uygulanması tartışmalı ve zor görülüyor. Ancak kamu üniversitelerinin başta YÖK ve Cumhurbaşkanlığı makamının üniversite yöneticileri belirlemesi ve atanması konusunda uygulanabilir yöntem ve model geliştirmesi gerekir. Kamu üniversitelerinin mütevelli heyet yerine mutlaka kendi kriterlerini ve ölçütlerini oluşturması ve denetleme mekanizmasını da geliştirmelidir.

Rektör Göreve Başlamadan Belirli Bir Süre Önce Seçilmiş ve Eski Rektör İle Çalışıyor Olması Gerekir

Ülkemizde üniversitelerde yaşananlardan edindiğimiz tecrübe, rektörlük seçimi ve ardından yaşanan halef selef durumu maalesef üniversitelerinin geleneksel kültürlerinin yürütülmesi yerine, kişiselleştirilmiş ve rektörlerin kendi anlayışlarına göre yönetimi öncelik kazanmıştır. Üniversite gibi kurumsal kültürü ve bilimsel erki gerektiren akademik kurumlarda kişisel tercihlerin ön plana çıkması üniversiteleri önemli ölçüde liyakatten uzaklaştırmış, bu durum beraberinde verimsizliği ve iç sürtüşmeleri artırmıştır. Bu bağlamda üniversitelerin kişilerden arındırılarak ve önceden belirlenmiş ölçütler ile üst yöneticilerinin belirlenmesi ve kurumsal düzeyde yönetim modeli geliştirmesi önemli olmaktadır.

Sabancı Üniversitesi'nin geleceğin rektör adayını arama konferansı ile ölçütlere bağlı olarak araması ve görev süresinden önce belirlenen rektörün, mevcut rektörle hazırlık dönemi geçirmesi sürdürülebilir üniversite yönetimi için önemli bir başlangıçtır. Ayrıca üniversite gibi kurumlarda bilimsel yetkinlik daha önemli olması gerektiği için üniversitenin bilim politikasının kesintisiz yürütülmesi için eski ve yeni yöneticilerin birlikte çalışması önemlidir. Bu modelin kamu üniversitelerinde de uygulanması bir çok yönden yararlı olacaktır. Eski yönetici ve yeni yöneticilerin birlikte çalışabilmesi bugünkü rektör belirleme yöntemi ile sağlanamaz. Bunun bir çok temel ve sistemden kaynaklı nedeni bulunmaktadır. Çünkü üniversitede üniversite bileşenleri (öğretim üyesi, öğretim görevlisi, çalışan ve öğrenciler) tam olarak yönetici belirleme ve atama şeklini benimsemiş değildir. Üniversitelerde yapılan eğilim yoklaması sonucuna göre atanan çoğu rektör öğretim üyelerinin %20'sinin desteğine bile sahip değildirler. Mevcut hali ile üniversite yöneticilerinin belirlenmesi ve atanması sistemi liyakat ve nitelikli yeterlilik yerine kişisel tercihlerin ve tarafgirliklerin ön plan çıkması ile halef selef durumu oluşmaktadır. Atanan çoğu rektörün ikinci dönem yeniden üniversitenin desteğini almak ve de atanabilmesi için çabalarının üniversiteye etkileri ciddi olarak tartışma konusudur.

Üniversite gibi sürekliliği olan kurumların devir teslim öncesi mutlaka yöneticiler görev süresinden en azından 6 ay-1 yıl kadar önceden seçilmeli ve eski rektör ile çalışarak süreci tanımalı, performansını ortaya koyma becerisini gösterebilmelidir. Hatta bir önceki rektörlerin üniversite yönetim kurullarında bulunması bu bağlamda yararlı olacaktır. Yönetim modelinin temelinde eski yöneticilerin de içinde olduğu bağımsız bir kurulun iç denetim yapma hakkı tanınmalıdır. Baştan aşağı bağımsız bilgi sunma özelliğine sahip olacak olan kurullar aracılığı ile ancak üniversite üniversite niteliği kazanır. Bilim kurumlarının yönetiminin seçim, tarafgirlik ve benzeri uygulamalardan uzak, bilimsel yeterlilik ve sürdürülebilirlik ilkesi ile yönetilmeli uygun olacaktır.

Üniversitenin Kendisini Yönetmesi Zorunlu

Platon "kendini yöneten dünyayı yönetir" diyor. Dünyayı yönetmeye talip olan üniversiteler kendilerini yönetemese ne topluma ne de çağa yön verebilir.

Seçim sistemlerinde, birinin tercihi değil; hak-hukuk esasında düşünebilme, üretebilme, eleştirebilme, katılma ve denetleme niteliğini merkeze alan demokrasidir. Yükseköğretim reformu da bu anlamda nitel bir reform olmalıdır.

Sorum üniversite üst yönetimini belirlemek değil, daha temelden üniversiteyi yönetmeye talip olan adayların üniversiteye ilk alınmalarında doğru seçimi yapmaktır. Üniversiteler akademisyenlerini doğru seçer, iyi yetiştirir ve liyakati ön planda tutarsa, eminim ki kendi bölüm başkanını, dekanını ve rektörünü de doğru seçecektir. Maalesef doğru bilim adamı seçemediğimiz için doğru üst yönetim seçiminde de zorlanmaktayız.

Demokrasi Hak Kavramına Dayanır, Seçim Bir Araçtır

Seçim Türkiye'de yalnızca oy vermek olarak algılanmaktadır. Örneğin herkes toplansa ve bir kişinin öldürülmesine karar verse bu, demokratik bir eylem olarak mı görülecektir? Elbette hayır! Çünkü demokrasinin birinci kuralı "hak" ve "eşitlik" kavramıdır; aynı yöntemlerin herkes için geçerli olmasıdır. Bilime, akademisyenliğe, öğrencisine, topluma ve insanlığa katkı sunma amacını taşımayan herhangi bir yönetim veya reform arayışı anti-demokratiktir.

Maalesef günümüzde anti-demokratik bir anlayışla reform tartışması yapılmaktadır. Demokrasinin basit bir seçim (çoğunluk rejimi) değil, azınlıklar da dahil hak edenin yükselebileceği bir rejim olduğunu kabul etmek zorundayız. Kaldı ki, demokrasilerde katılım sistemin sadece bir kısmıdır. Esas olan diğer kısım ise denetlemedir. Bunun için yurttaşın katılımı, özgürlüğü, kurulların özerkliği şarttır. Özerklik olmadan katılım ve denetleme, yani demokrasi olamaz!

Demokrasi yalnızca çoğunluk tarafından seçilmiş olmak değildir; başta Sayıştay ve mahkemeler olmak üzere tüm kamu ve sivil toplum örgütlerinin denetimine açık olmayı gerektirir. Bu gereklilik mevcut YÖK sisteminin en büyük zaaflarından birini oluşturmaktadır.

Seçilme ve Atama Kriterleri Yeniden Belirlenmelidir

Üniversitelerin birinci sorunu haline gelen rektör belirleme sisteminin zafiyeti üniversitelerde ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bugünkü hali ile üniversitelerin yönetim anlayışı ve üst yönetimi belirleme şekli, mahalli idare şekline benzemektedir. Üniversite öğretim üyeleri tarafından belirlenen adayların birinci sırada olan dahi çoğu zaman çoğunluğu temsil etmedikleri de görülmektedir. 6 adayın YÖK'e isim bildirmesi nedeniyle çoğu üniversitede adayların aldığı oy dağılımına göre %20-30 aralığında oy alarak birinci olan adayın üniversitenin tam desteğine sahip olmadığı görülmektedir. Mutlaka çoğunluğun güvenini ve desteğini alan adayların yönetici olması sağlanmalıdır. Bir defalığına iki dereceli seçim yararlı bir yöntem olabilir. Atanacak aday en az üniversitenin %50 sinden fazlasını arkasına almalıdır. Üniversite dışında adaylar gelişmiş üniversitelerde olduğu gibi ilan süreci ile dosyaları ve projeleri ile üniversiteyi ikna ederek seçime katılabilir. Üniversitelerin tek adam hâkimiyetinden ve popülizmden uzak, birinci önceliği bilim olan, paylaşımcı ve kendi içinde geniş istişare ile fikir oluşturan bir yapıya kavuşturulması gerekir. Bu bağlamda Rektör belirleme ölçütlerinin mutlaka belirlenmesi, üniversitenin çoğunluğunun benimsediği bilimsel yönden erkini ispatlamış, belirli bir birikimi olan, yönetim becerisi sergileyebilecek akademisyenlerin adaylığa daveti daha sağlıklı olacaktır.

Asıl olanın bilim adamlığı olduğu ilkesinden hareketle adayların yönetici hastalığına yakalanmaması için bir defalığına seçilmesi üniversite sağlığı için yararlı olmaktadır.

Bazı ülkelerde olduğu gibi rektörlük merkezi rektör ve yardımcı ekibi ile birlikte üniversiteyi paylaşarak yönetilebilir. Bu bağlamda üniversiteler kendi dışındaki kurumlara da model alacağı nitelikte nitel seçimler ve yönetim şekilleri geliştirmelidir.

Aday Belirleme Şekli Önemli

Mevcut hali ile genelde cesaret gösterip aday olan kişiler sürece üniversitede oy kullanma hakkı olan kişileri ziyaret etmesi ile başlar. Belirlenen günde her profesör doğal aday olduğu için kullanılan oyların dağılımında ilk altı sıraya giren adaylar YÖK'e rektör aday olarak bildirilir.

Aday belirlenmesi sürecine çok adayla katılmak her zaman iyidir. Ancak adayların aday olma biçimi de önemli olmaktadır. Bu bağlamda kişilerin adaylığını açıklamaları iyi, ancak esas yeni önerilerin ve üniversite politikalarının geliştirilebilmesi konusunda tabandan gelecek öneriler ile adayların belirlenmesi gerekir.

Bu bağlamda artık adayların tek tek adaylıklarını açıklaması yanında hatta belki de daha da önemlisi üniversite dinamiklerinin kendi içinde geliştirecekleri yöntemler ile ne aradıklarını belirleyebilirler. Asıl olanı üniversite, yönetim anlayışını belirleyerek buna uygun adayların kimler olabileceği konusunu gündeme getirmelidir. Ayrıca belirli ilkeler de netleştirilerek üniversitenin bilgisine sunulmalıdır. Böylece sözde değil de uygulanabilir ilkeler geliştirilmelidir.

Çoğunlukla oy kullananların örgütsüz olması veya yukarıda belirtildiği gibi rektör belirleme sürecindeki belirsizlik nedeniyle pasif kalmakta ve çoğunlukla sürecin dışında kalmayı tercih etmektedirler. Oylamaya katılanların çoğu bu şekildeki seçimde ehveni şer tercih ettiklerini belirtmektedirler. Ülkemizde ziyaret ettiğim üniversitelerde ve aldığım yüzlerce e-postadan edindiğim izlenim, üniversite üst yönetimlerine nitelikli adayların sürecin belirsizliklerinden dolayı talip olmaktan kaçındıkları yönündedir.

Üniversite de Seçim Üniversiteyi Ayrıştırmaktadır

Prof. Dr. Osman Demircan, 5 Ekim 2007 tarihli CBT sayı 1072'de "Bir rektörlük seçiminin ardından" adlı yazısında, üniversitelerde rektör belirleme seçimin de yaşananları değerlendirdi. Sonuç olarak üniversite gibi bir entelektüel ortamda dedikodu, karalama, ortalıkta dolaşan isimsiz mailler, harcanan emek ve boşa giden zamanın önemini vurguluyor. Dr. Demircan üniversiteleri bu hengâmeden kurtarmak için bir şeyler yapılması gerektiğini belirtmektedir. Öneri olarak açık ilanla rektör aranmasını ve belirli kriterlerin getirilmesini önermektedir. Gerçekten sayın Demircan hocanın dediklerine katılmamak elde değil. YÖK'ün kuruluşu ve sonrasında yapılan Rektör belirleme ve atama sürecinin akademik dünyanın yapısına uygun olmayan şekli maalesef bugün üniversitelere büyük zarar vermiş, yaratılan ayrışmalarla iyice içinden çıkılmaz bir duruma gelmiştir.

Ne yazık ki yaşananlardan, seçim sürecinde adayların ister istemez yandaşlarını seçimi kazanan adayın atanması veya atanmaması durumunda kendisini desteklemeyen veya destekleyen öğretim üyelerine karşı olan muhtemel tutumu öğretim üyelerini kaygılandırmakta, çalışma barışını tehdit edebilecek duruma kadar gelebilmektedir. Üniversitelerde yapılan seçimlerin üniversiteleri kamplaştırdığı, verimini düşürdüğü ve kendi içinde çalışılmaz duruma geldiği açıktır.

Üniversiteler Üst Yönetimlerini Kendileri İç Dinamikleri İle Belirlemeli

Doğal olarak her seçim öncesi herkesin kafasında nasıl bir aday uygun olur sorusu bulunmaktadır. Fakat bunu harekete geçirecek ortak akli kullanarak, üniversitelerin yönetim anlayışını siyasi partilerin hizmet yarışı anlayışından çıkaracak sürece getirmek gerekir. Üniversitelerin üst yönetimlerinin belirlenmesi süreci bir hizmet yarışı süreci olmakla beraber, tansiyonların yükseldiği ancak tam bir

seçim de olmadığı için sonuçta üniversitelerin iç enerjilerinin olumsuz yönde heba olmasına neden olmaktadır. Bugüne kadar yaşananlardan da bazı dersler çıkarılarak geleceğe yönelik bazı mekanizmaların da oluşması gerekir.

Maalesef bugüne kadar çok büyük vaatler ile yönetime gelen yöneticiler, ilk günden gelecek seferin hesabını yapmaya ve ne yazık ki ona göre de ödünler vermeye başladıkları en sık konuşulan konuların başında gelmektedir. Bundan mutlaka kurulmak için herkesin üzerinde anlaşabileceği objektif yöntemlerin bulunması için çalışmalar yapılmalıdır.

Ne Yapılabilir?

Yeni bir özerk yüksek öğretim yasasının çıkarılması ve üniversitenin bilimsel yeterlilik ve nitelik esasına dayalı yöneticilerini belirlemesi gerekiyor. Ancak, kısa sürede böyle bir yasanın gündemde olmaması nedeniyle acilen üniversitelerin kendi sistemlerini ortaya koymaları gerekir. Bunun için öncelikli üniversitenin ne istediğini veya yaşananlardan ders çıkararak neyi istemediğini net olarak bilmesi gerekir. Ne yazık ki rektör atanması konusunda net olmayan atama kriterleri ve kamuoyunda oluşan siyasetin müdahale ettiği algısı bir çok insanın, özellikle de beklentisi olanların düşüncelerini açıklamaktan uzak tutuyor. Her şeye rağmen toplumun üniversitelerden beklediği ülkenin sorunları konusunda üniversitelerin sessiz kalmamasıdır. Üniversitelerin küçük çıkarları için değil, ülke yararına kendilerine yüklenen sorumluluk bilinci ile davranarak en azından kendi yönetimlerini kendilerinin belirlemesi konusunda bilimsel yöntem ve model önermeleri beklenilmektedir.

Öncelikle üniversitelerin;

1. Nasıl bir üniversite istiyoruz sorusunu sormamız ve kafamızın berrak olması gerekir. Veya nasıl bir rektör istiyoruz? Tersinden, yaşanan tecrübe ile nasıl bir rektör istemiyoruz sorularının net olarak kendimize sormamız gerekiyor. Bu soruların sürekli sorulduğu ortamlarda sağlıklı adayların çıkacağı beklenilmektedir.
2. Aradığımız üniversiteyi yönetecek rektörde ne tür özellikler olmalı?
3. Bu niteliklere uygun adaylar nasıl belirlenir?
4. Üniversite iç enerjisini tüketmeden nasıl seçime hazırlanır? Sorularını sorarak kendi içinde beyin fırtınası yaratabilir. Örneğin özerk üniversitenin birinci koşulu olan ve Afrika ülkelerinde bile uygulanan öğrenci ve diğer çalışanların eğilimi ve ne düşündüğü küçük anket çalışması ile sağlanabilir. Üniversite yasada olmamasına karşın, demokratik davranarak gayri resmi olarak öğrenci, asistan ve çalışanların nabzı bir şekilde tutulabilir.
5. Üniversiteye yakışır, zekâsı, karakteri, insani nitelikleri, yönetme becerisi, üniversitelilik bilinci, projeleri, niteliği olan adayların kendilerini ve projelerini üniversite kamuoyuna açıklayabilmesi için kendilerine fırsat sağlanabilir.

Üniversite yönetimlerinin süreklilik içinde eski ve yeni yönetimlerinin birlikte çalışarak yönetimi devrettikleri ve kurulların çalıştığını ve tek adam hegemonyasının olmadığını göstererek diğer kurumlar içinde model gösterebilirler.

Üniversitelerin en azından kendi kendilerini yönetme konusunda bilimsel bilgi ve araştırmaya dayalı, liyakate önem vererek ve ön yargılardan arınmış düşünce oluşturarak topluma kendi kendilerini yönettiklerini göstermeleri gerekir.

Gerekirse iki veya daha fazla ön seçimle en azından üniversitenin %50'sinin takdirini alan adayların önceden belirlenmesi sağlanabilir. Böylece üniversitelerin kendi içinde ağırlıklı olarak arkasında durabilecekleri bir adayını YÖK'e bildirebilir. Böyle bir durumda YÖK veya cumhurbaşkanlığının da daha düşük oy alan bir adayın atanması yerine üniversitenin tercihi değer vereceği, hatta YÖK veya cumhurbaşkanlığının da elini güçlendirecektir. Kamu üniversitelerinin kendi yöneticilerinin çok önceden belirlenmesi ve eski yöneticiler ile yeni yöneticilerin birlikte çalışması için üniversitelerin kendi modellerini geliştirmesi gerekir. Mütevelli heyeti modeli kamu üniversiteleri için bu bağlamda tartışmalı ve çok zor görülüyor. Mutlak Üniversite eğilim yoklaması, YÖK değerlendirmesi ve Cumhurbaşkanı ataması için ölçütler geliştirilmeli ve belirlenen ölçütlerin liyakate ve niteliğe dayalı uygulanması da önerilebilir.

Kamu Üniversitelerinin En Ciddi Sorunu İç Denetimin Mekanizmalarının Olmamasıdır

Üniversite yöneticilerinin seçimi ve atanması kadar denetlenmesi de önemlidir. Yöneticilerin seçilmesi kadar nasıl denetlendiği ve görevini yerine getiremeyen yöneticilerin gerektiğinde yine ölçütlere göre görevden el çektilmesi de gelecek açısından şimdiden düşünülmesi gerekir. Sanırım şu anda kamu üniversitelerinin bir diğer sorunu da rektörlerin tek başına yönetimi ve buna karşı üniversite bileşenlerinin yönetimlere etki edecek denetim mekanizmalarının olmamasıdır. Üniversitelerin sağlıklı yönetimi için iç denetim mekanizması şart.

14 Aralık '09 Üniversitelerde Seçim Sistemleri-8

Seçim Sistemi Fiilen Ortadan Kalktı mı?

Prof. Dr. İbrahim ORTAS, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Anadolu Üniversitesine rektör ve Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesine dekan atanmasında seçim sonuçlarının dikkate alınmamasının yarattığı etkiler halen devam ediyor. Üniversitelerin üst yöneticilerinin belirlenmesi her zaman sorun olmuştur. 2008 ve 2009 yılında birçok üniversitede (Akdeniz, Dokuz Eylül, Uludağ, Gazi, İTÜ ve Dicle) en yüksek oyu alan öğretim üyelerinin atanmaması ciddi tartışma yaratmıştı. 1982-91 arasında 2547 sayılı yasaya göre YÖK Cumhurbaşkanına atama için üç isim bildiriyordu. YÖK'e yönelik üniversitelerin tercihlerini dikkate almıyor eleştirileri ve itirazları ile 1991 yılında altı aday adayını üniversite öğretim üyelerinin belirlenmesi benimsendi. YÖK bu sayıyı üçe indiriyor ve Cumhurbaşkanı bunlardan birini atıyor. Tablo. Üniversite Rektör Seçimi ve Atanması Süreçleri

Üniversitelerinde yapılan seçim ile en çok oyu alarak ilk 6 sıraya yerleşen adayların YÖK'te yapılan ikinci aşamada Cumhurbaşkanı makamına ilk sırada atanacaklar arasında gösterilmemesi son yıllarda yaygın bir durum olmaya başladı. Yine Cumhurbaşkanı gelen listedeki ilk ismin dikkate alınmaması da buna eklendi. Sayın Cumhurbaşkanı da Sistemin Değişimini İstiyor Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL bir TV programında kendisinin rektör atanması yönetimini değişiminden yana olduğunu belirtmişlerdir. Beklenen değişimin halen sağlanmamış olması ve yakın geçmişte Anadolu Üniversitesi Rektörlük seçimlerinde oyların en yüksekini alan değil de en düşük oyu alan adayın YÖK tarafından ilk sırada Cumhurbaşkanı makamına Rektör olarak atanmak üzere önerilmesi ile gerçekleşen atama ve Ege Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesinde 9 oy alan adayın YÖK tarafından dekan olarak atanması üniversitelerde öğretim üyelerinde sesiz ancak ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Üniversitelerde Seçimle Yönetici Belirleme Fiilen Kalktı mı? Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Şükrü Hatun 02/12/2009 Radikal gazetesinde Cumhurbaşkanı'na yazdığı açık mektupta seçimlerin bir anlamının kalmadığını belirtmişlerdir. Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet İnsel'in gazetelere yansıyan demecinde "üniversite ve öğretim üyeleri bu kararlarla aşağılanmış oldu", bundan sonra yapılması gereken seçimlerin boykot edilmesidir ifadesini kullanmıştır. Prof. İnsel NTV'ye yaptığı açıklamada "Ya seçim yapılmasın ya da YÖK kendi atasin. Üniversite öğretim üyelerinin bu otoriter davranışa son demeleri gerekir. Öğretim üyeleri boykot başlatabilir" ifadesini kullanmıştır. Konu birçok gazetecinin köşelerinde işlenmiş ve "öğretim üyelerinin iradesine saygı duyulmamıştır" ifadeleri kullanılmıştır. Öğretim üyelerinin oylarının bir anlamının olmadığı, bundan sonra da üniversitelerdeki seçimlere katılmanın pratik bir anlamının kalmadığı görüşü sık sık vurgulanmıştır. Artık seçim sonuçlarının dikkate alınmadan yapılan atamalar aday olmanın da öneminin kalmadığı anlamına gelmeye başlamıştır. Son rektör ve dekan atanması ile artık öğretim üyelerinin seçimlere katılmasının pratik bir anlamı da kalmamıştır. Eğer üniversitelerde yapılan seçim atamaların üniversitelerde yarattığı rahatsızlık dikkate alınarak yeni bir düzenleme yapılacaksa, bu hayırlı bir iş olacaktır. Artık bu süreç hepimize başta devletin üst yöneticilerine ve üniversitelere karşı negatif etkilerin gelişmesine neden olmaktadır. Rektör Atanmasında Nüfuzlu Kişilerin Etkisi Ne Kadar Önemli? Prof. Dr. Hatun'un mektubunda seçim ve atanma süreci için "Bu sistemde seçilmek isteyen rektörler önce üniversite öğretim üyeleri, sonra YÖK yetkilileri ve YÖK üyeleri, son olarak da Cumhurbaşkanı ve çevresindeki iktidar odakları ile 'pragmatik' ilişkilere girmeye zorlanmakta; üniversiteler değişik düzeylerdeki iktidar odaklarının ağır baskısına maruz kalarak ciddi bir yozlaşma sürecine sokulmaktadır. Günümüzde üniversite üst yönetimleri kadro ve bütçe almak için 'hükümet' ve YÖK ile iyi geçinmeye, YÖK'ün pazarlıklığı tutumuna ortak olma ya, yönetici olmaktan dolayı teknik olarak önemli ama hoş gitmeyecek görüşleri söylemekten vazgeçmeye, en son rotasyon uygulaması sırasında olduğu gibi öğretim üyelerinin özlük haklarını savunmak yerine bu uygulamayı dolaylı/dolaysız baskı aracı olarak kullanmaya zorlanmaktadır". Üniversitelerin Saygınlığı Zarar Görmemeli Maalesef ülkemiz üniversiteleri bugün hiç de hak etmediği biçimde kriterleri olmayan seçim ve atama sistemi ile yönetilmektedir. Bu anlayışla hiçbir üniversitenin bilimsel bir dönüşüm yapması beklenemez. Uzun zamandır eleştiren ülkemizdeki üniversite sistemi içindeki yöneticilerinin belirleme şekli olan dikkate alınmayan seçim yöntemi ve atama şekli artık üniversitelik bilincine ve kurumların saygınlığına zarar vermektedir. Üniversitelerin, Yükseköğretim Kurumu ve Cumhurbaşkanı makamının bu şekilde zarar görmemesi için artırım değişikliği ve gelişmiş çağa uygun olarak yeniden yapılandırılması kaçınılmazdır. Üniversitelerin herhangi bir devlet kurumu olmadığı ve öğretim üyelerinin bilgi birikimi ile aydın niteliğinin seçiciliği ile üniversitelerin liyakatsiz ellere bırakılmaması için mutlaka her türlü dış ve iktidar etkiden uzak yüksek akademik nitelikler ve nesnel ölçütlere dayanan seçim sistemi üniversite yöneticileri belirlenmeli ve doğrudan atanabilmelidirler. Aksi takdirde 'nüfuz' ve 'siyasi eğilim' odakların üniversiteler üzerindeki etkisi her zaman üniversiteye zarar verecektir. Mutlaka üniversitelerdeki bilim yöneticilerinin belirlenmesinde liyakat ve sürdürülebilirlik ilkesi dikkate alınacak yeni bir yapıya geçilmesi zorunluluk oluşturmaktadır. Üniversitelerde aşağıdan yukarıya doğru yaklaşık 20 binin üzerinde makam olması nedeniyle nerdeyse üniversitelerde bir yöneticiler sınıfı oluşmuş. Bu makamlara gelmenin yolunun sessiz, hiç bir şeye karışmayan veya yöneticilerin, iktidarın ve siyasetin arzu ettiği ölçüde durumlar göstermesi beklentisi üniversitelere yapılacak en büyük kötülük olacaktır. Toplum katında halen hiçbir sistem geliştirememiş, bir yerlere gelmek için suskun ve otoritenin her dediğini yapan kişilikler toplum katında üniversitelerin saygınlığına zarar vermektedir. Bu anlayış ve üniversite profili ile suskunluğa bürünen öğretim üyeleri ile ülkemiz üniversitelerinin bırakınız ilk 100, ilk 500 üniversitesi arasına girmesi ve nitelik sıçraması yapılmaz beklenmemelidir. Geçmişte "üniversitelerde seçim sistemleri" konusunda yazdığım yedi yazımda da benzeri uygulamaların üniversitelere zarar verdiğini anlatmaya çalıştım. Rektörlerin Saygınlığı Korunmalıdır Sayın Prof. Dr. Hatun Sayın, Cumhurbaşkanı yazdığı mektubun sonunda gerekli düzenleme yapılmalı "Aksi durumda rektörleri iktidardakiler gibi düşünene ama kimsenin gurur duymadığı üniversitelere sahip bir ülke haline gelebiliriz" diyor. Sanırım hiç birimiz üniversite rektörlerinin bu şekilde anılmasını istemeyiz. Dünyanın gelişmiş tüm ülkelerinde rektörler bağımsız kişiliği ile bilimsel, idari ve felsefi olarak yetkin ve saygın kişilerdir. Başta devlet yetkilileri olmak üzere her kesimden insanları rektöre karşı olan saygınlık bilime ve bilgiye olan saygınlık olarak algılanmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı ülkemiz üniversitelerinin yöneticilerinin atanması için yeni bir sistem ve anlayışa ihtiyaç duyulmaktadır. Sorun bir üniversiteye veya fakülteye atamadan çok üniversitenin tarihsel ulvi ağırlığı ve saygınlığı kaybolmakta ve üniversiteler güç kaybetmektedirler. Üniversite ve bilim yöneticiliği özel nitelikleri gerektirmektedir. Türkiye'nin Hak Ettiği Konuma Geçmesi İçin Bilim ve Üniversiteye Önem Vermelidir Unutmayalım gelişmişliğin ve ileriye geçmenin tek yolu eğitim ve bilime önem vermektedir. Eğer bir toplum üniversitelerine, bilime ve bilgiye yabancı kalırsa o ülkeyi ileriye taşıyamaz. Biricik dünyamızın tecrübesi bugün bilime ve teknoloji ile ülkelerin uluslararası saygınlığı ve ağırlığı arasında bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Türkiye kendine yakışır ağırlığını dünyada koruyacak ise ki bir iki asır önce dünyanın bir numarasıydı, bir asır önce dünyanın ilk üç devletinden birinin mirasçısı olarak bugün ilk 20 ülkesi arasındaki yerinin güçlendirilmesi ancak bilimsel bilgi üretimi ile sağlanacaktır. Bundan başka çare ve yol yok. Bu bağlamda üniversitelerin özleştirilmesi, kamu kaynakları ile desteklenmesi ve akademik özgürlüğün mutlaka tam olarak sağlanması kaçınılmaz. Sanırım ülkemiz bunu hak ediyor ve bu hakkın bir an önce üniversitelere tanınması ve üniversitelerin üstüne düşen görevi yerine getirmeleri gerekiyor. Seçim Tek Başına Yeterli mi? Oktay Ekşi, 31 Aralık 2008 tarihinde yayınlanan yazısında "...seçimde 'iyi,' 'dürüst,' 'çalışkan' olmanın yetmediğini" yazıyor. Maalesef sistem belirli ölçütler getirmediği için herkesin aday olması beraberinde üniversitelerde kalitesi ve üniversitelik bilincinin sürdürülebilirliği sorunu doğurmuştur. Halen Türk üniversitelerinin kendi yöneticilerini nasıl belirleyecekleri konusunda kendi içinde bir yöntem geliştirmemiş olması toplumda üniversiteye ve bilgiye olan inancı zayıflatmıştır. Üniversitelerde seçim nitelikli olursa anlamlı olur. Ne Yapılmalı Bu konuda daha önce kaç kez yazıldı. Türkiye'de dünyadaki bilgi teknolojileri iletişim çağının gelişmelerini iyi analiz ederek, merkeziyetçi yükseköğretim yapısından hızla uzaklaşmalı ve yerine, kendi otonom sistemi ile kendi kendisini yönetmeli. Bilim ve üniversite her türlü iktidar ilişkisinin ötesinde özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalı. Bilim özgürleşmeli. Üniversite bileşenleri üniversite yönetimine katılması sağlanmalıdır. Üniversitelerin kararları üniversite bileşenleri tarafından verilmeli. Rektör yetkilileri ağırlıklı olarak senato ve yönetim kurullarına verilmeli. Sıkça eleştir konusu olan kadro ve bütçe dağıtım yetkinliği olan kurullara ve akademik birimlere bırakılmalı. Üniversitelerin verimliliği ve dünyada saygın konuma gelmeleri sorumluluğu yüklenmeli ve bu bağlamda hesap verilebilirlik sağlanmalıdır. Bunun için öncelikle T.C. Anayasası'ndaki "Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşları" başlığı altındaki 130, 131, ve 132'inci maddelerinin kaldırılması gerekir. Üniversiteler Arası Kurul (ÜAK) yeniden yapılandırılarak, YÖK bir Yükseköğretim koordinasyon kurulu haline getirilmelidir. Liyakate ve akademik ölçütlere uygun kişiler üniversite üst yönetimine aday olabilmeli ve seçilmelidir. Seçim ve seçile bilme kriterleri nitelik ve liyakate dayandırılmalıdır. Her kademede niteliği belirlenmiş akademik yükselme ve üniversite yöneticilerinin seçimi sistemine geçilmelidir. Daha nitelikli bilim ve araştırma için akademik özgürlükler ve kurumsal özerklik desteklenmelidir. Üniversite çalışanları dünyadaki meslektaşları eşdeğerinde değer görmeli ve maaş alabilmelidirler.

10 Temmuz '10 Üniversitelerde Seçim Sistemleri-9

Üniversitelerde Rektör Belirleme Sorunu

Üniversitelerde Rektör Belirleme Sorunu ve Almanlar Olsaydı Türk-Alman Üniversitesi Rektörünü Nasıl Belirlerlerdi Prof. Dr. İbrahim Ortaş, Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Son günlerde üniversite üst yöneticilerin belirlenmesi konusunda iki ciddi tartışma konusu yaşanmaktadır. Yakın geçmişte Marmara, Giresun ve Erzincan Üniversitelerinde yapılan aday belirlenmesi yoklaması sonucu öğretim üyelerinin ilk sıraya yerleştirdiği adayların YÖK tarafında Cumhurbaşkanına atanmak üzere gönderilen ilk sıralamaya girememeleri nedeniyle sık tartışılan konu yeniden alevlenmiş oldu. Anayasa tartışması kadar ilgi gören üniversitelerin üst yöneticilerinin belirlenmesi konusu sokaktaki insandan Cumhurbaşkanına kadar, YÖK başkanı dahi kimsenin memnun olmadığı görülüyor. Bir ülkenin gelecekteki nitelikli insan potansiyelini yetiştiren üniversitelerin yönetim organlarının niteliği birçok bakımdan önem taşıyor. YÖK yasası kurulduğundan bu konular gündeme gelmiş ve ülkemiz bilim ve eğitim hayatının zarar gördüğü belirtilmişti. Halen de objektif ölçütler içinde konuyu işleyen duyarlı bilim insanları yılmadan işlemektedirler. Bu anlamda üniversitelerin özerk olması ve kendi öze durumları nedeniyle birer devlet kurumu veya işletme gibi yönetilmek yerine bilimsel anlayışa uygun olarak ortak aklın etkisi ile özerk ortamda yönetilmesi kaçınılmaz olduğu daha iyi anlaşılıyor.

Türk-Alman Üniversitesi Rektörü İçin Arana Özellikler Yetersiz

İkinci gelişme ise yeni kurulan Türk-Alman Üniversitesi üst yönetiminin belirlenmesi için başlatılan adaylık süreci ki bu da yukarıda belirttiğimiz mevcut üniversitelerimizin herhangi bir kritere bağlı olmayan üniversite üst yönetimlerinin belirlenmesi ile doğrudan ilgilidir. 17.06.2010 tarihli YÖK basın bildirisinde "18.06.2008 tarihli ve 5772 sayılı Kanunla değiştirilen 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 13. maddesinin (a) fıkrası hükümlerine göre yeni kurulan "Türk-Alman Üniversitesi"ne 13.05.2010 tarihli Yükseköğretim Kurulu Genel Kurulunca belirlenerek Cumhurbaşkanlığına sunulan 3 rektör adayından birinin çekilmesi ve listenin Başkanlığımıza iade edilmesi üzerine Türk-Alman Üniversitesi'nin rektör seçim sürecinin yeniden başlatılmasına karar verilmiştir" denilmektedir. Rektör ataması için aday başvurularında bulunacak kişilerde; a. "Profesör" akademik unvanını taşımaması, b. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nu hükümlerine göre devlet memuru olarak istihdam edilebilmek için engel bir halin bulunmaması, b. Rektör olarak atama işleminin ikmal edildiği tarih itibarıyla 67 yaşını tamamlamamış olması, şartları aranacaktır. 3. Rektörlük için aday aday başvurularında bulunmak isteyen öğretim üyelerinin, üçüncü fıkrada belirtilen şartları taşımaması halinde, herhangi bir Devlet veya Vakıf üniversitelerinde kadrolu veya sözleşmeli olarak görev yapmaları şart değildir. 4. Başvuru dilekçesi ile birlikte ekte sunulan formata uygun olarak aday adayının akademik özgeçmişi ve yayın listesi yer almalıdır.

Yeni Üniversite Rektörü Tecrübeli Ve Deneyimli Olmalıdır

Yeni kurulacak üniversite için daha önceden bir aday listesi belirlendi ve YÖK bildirisinde de belirtildiği gibi adaylardan birinin çekilmesi ile süreç yeniden başlamıştır. Çekilen aday doğru bir iş yapmıştır. Bu bağlamda hem YÖK hem de Cumhurbaşkanlığına belirli bir itham altında tutmaktan kurtarmıştır. Bu bağlamda Türk Alman Üniversitesi rektörlüğünün atanmaması hayırlı olmuştur. Doğal olarak 4 milyona yakın Türk vatandaşının yaşadığı Almanya ile ülkemiz arasında bir üniversitenin olması son derece önemlidir. Aklıma gelen soru şu, acaba Almanlar bir Alman-Türk Üniversitesi açsalar mı kurucu rektör olarak ne tür ölçütler ararlardı? Daha önce yazdığım Üniversitelerde seçim modelleri konulu 8 yazıda konuyu dünya ölçeğinde nasıl işlendiğini örnekleri ile anlatmaya çalıştım.

Almanlar Niteliğe Değer Verir

Bu hafta başında Portekiz'de katıldığım bilimsel bir toplantıda Alman meslektaşına "ülkenizde rektörlük seçimleri nasıl yapıyor?" diye sordum. Ve yeni kurulan Türk Alman üniversitesinden bahsettim. Alman hocanın cevabı "biz olsak amaca uygun en yetkin kişiyi dünya çapında ilan ile alırsız" olmuştur. Genelde rektörleri aranan özellikler akademik düşünce, üretkenlik, çalışma kültürü, hukuk bilgisi, toplumsal aydınlanmaya katkısı ve estetik duyarlılıklar gibi ölçütler aranır. Her şeyden önce anabilim dalından Rektörlüğe kadar niteliği en yüksek bilim insanları üniversitede yönetici konumdadır. Daha önce Almanya'da bilimsel araştırma yaptığım sıralarda ve ileriki dönemlerde kısıcıkta olsa sistemi incelişmiş olmam nedeniyle Almanların nasıl sistematik hareket ettiklerini biliyorum. Alman Üniversitelerinde yöneticiler bayındırlık işlerini andıran faaliyetler ile değil, geçekten bilim ve bilimin işleyişi ile ilgileniyorlar. Konu temelde üniversiteye nasıl baktığımızla bağlıdır. Üniversiteyi nasıl tanımladığımız ve nasıl bir üniversite istediğimiz sorusu ile doğrudan ilgilidir. Dünya üniversitelerinin bu konudaki tecrübesi açık. Akademik başarısı olmayan, ciddi anlamda projeler üretmemiş, uluslararası alanda bir kongreye düzenlenmemiş, kongreye katılmamış, herhangi bir kongrede seçkin bilim insanları karşısında iki cümle konuşmamış, temel bir iki eseri olmamış, ciddi anlamda yayınları atıf almamış hiçbir kimse yönetici yapılmaz. Maalesef konu yine üniversiteyi nasıl gördüğümüz, üniversiteden ne beklediğimizi ve nasıl bir üniversite istediğimize bağlıdır. Dünyanın bugünkü gelişmişlik ölçüsü ve üretkenliği bilim ve teknoloji üretimine bağlı olduğu için, ülkelerin kendi tercihlerini kendileri yapmak zorundadırlar. Bir toplum kendi yerini nerede görmek istiyorsa ona göre bilim ve teknolojiye değer vermek zorundadır. Bu nedenle Almanlar niteliği ve akademik başarısı yüksek insanlar arasından aday seçiyorlar. Seçimlerinde de değişik teknikler kullanarak üniversite bileşenlerinin tümünün katkısını aramaktadır. Daha önce değişik Alman Üniversitelerinin seçim modellerini yazmıştım. Çoğunlukla Almanlar öğrenci, öğretim üyesi, öğretim görevlisi, çalışan ve öğrencilerin belirli ağırlıklarda kullandıkları oy ile oluşan büyük senatonun oluşturduğu komite seçimi hazırlamaktadır. Seçim üniversitenin içine yönelik ve üniversitenin kendisi seçiyor. Üniversite bileşenlerinin özgür iradeyle seçtiği senato doğru adayı seçebiliyor. Aynı senato başarısız rektörü geri görevden almak içinde çağrı yapabiliyor. Bunun için dünyanın her ülkesinde aday başvurabilir. Tekrar Türk-Alman üniversitesine dönersek, yeni kurulacak bir üniversite için belki daha dikkatli olunmalı ve ek önlemlerin alınması gerekir. Yerleşik bir üniversite değil yeni kurulan bir üniversitede yönetici olmak herhalde en azından geçmişte bir üniversitede rektörlük yapmış olması şartı aranır diye beklenir. Deneyimli, girişimci, ufku ve öngörüsü olan, vizyon sahibi, toplum içinde sevilen kişiliklerin olması üniversitenin ilk inşası ve üniversiteler bilincinin yerleşmesine katkıda bulunacaktır.

Mevcut Hali İle Rektör Belirleme Seçimleri Üniversitelere Zarar Vermekte ve Verisizleştirmektedir

14 Temmuz 2010 tarihli gazetelerde Sayın YÖK başkanının Üniversite rektörlük seçiminin değişeceği yönündeki ifadesinin de tartışmaya açılması gerekir. Her ne kadar yıllardır sistem eleştiriliyor olsa da YÖK başkanı Sayın Yusuf Ziya Özcan'ın rektörlük seçiminin yarattığı olumsuzluklar ile ilgili kaygısını sorumluluk makamında oturan üst düzey yönetici olarak dile getirmesi önemli. Üniversite mevcut durumdaki adı seçim ancak net nitel ölçütleri olmayan seçimi şeklinin artık ülkemizin bilimine zarar verdiği aşikârdır. Bu hali ile toplumda

hiçbir güven ilişkisi kalmamış ve ciddi eleştiriler almaktadır. Temel sorun doğru bilim adamı seçiminin yapılmaması ve buna bağlı olarak doğru yönetici seçilememesindedir. Sorun seçimde değil bir bütün olarak sistemin olmaması, neyin arandığının bilinmemesi kadar yasanın sonuçta atamaya uygun olmasından kaynaklanıyor.

Portekiz Sistemi Uygun Görülüyor

Geçen hafta sonu Portekiz'in Evora kentindeki Evora Üniversitesinde yapılan bilimsel toplantıda açılış kokteyline gelen Rektör ve yardımcısı ile ayaküstü konuşma fırsatı buldum. Yeni Rektörden sistemin işleyişini öğrendim. Daha öncede Dünya Üniversiteleri Seçim sistemleri adlı yazımda da belirttiğim görüşler yakın olan Portekiz sistemini anlattılar. Portekizliler Rektörlerinin bağımsız olarak seçilen seçiciler kuruluna seçtiriyorlar. Şöyle ki, Üniversitenin belirlediği bağımsız bir seçiciler kurulu oluşuyor. Seçim kurulu 18 kişiden oluşuyor. Kurulun kompozisyonu şöyle oluşuyor 13 kişi profesörler tarafından seçiliyor. 2 kişi üniversite çalışanları 3 kişi öğrenciler tarafından seçiliyor. 18 Kişilik kurul üniversite senatosu ile birlikte üniversite dışından konu ile ilgili 7 kişiyi de daha seçiyor. Üniversite dışı kişiler çok sözü edilen mütevali heyeti veya sosyal konsey üyeleri gibi üniversite ile ilgili olan kişilerden seçiliyor. Sanayi, eğitim, meslek odalar ve benzeri kesimlerini temsil eden kişilerden oluşuyor.

Seçilen Kişiler Seçilecek Adayı Belirliyor.

Adaylar önce senatoya; sonra da seçim kuruluna projelerini ve hedeflerini anlatıyor. Adaylardan aranan özellikler: doktora yapmış olması, varsa bilimsel yayın geçmişi, yönetim becerisi ve toplumsal proje ve ilişkileri istenmekteymiş. Seçilen rektör her iki ayda bir seçim kuruluna gelişmeler hakkında rapor veriyor. Her yıl gelecek yıla ilişkin hedefini ve projelerini açıklıyor ve bir önceki yılın hesabını üniversiteye anlatıyor. Eğer rektör her iki ayda bir verdiği raporda işlemleri ve harcamaları ile ilgili ikna edici bulunmazsa seçiciler kurulu rektörü uyarıyor veya başarılı bulunmayan rektör görevden el çektirebiliyor. Böylece rektör üniversite içinde kontrol edilmiş oluyor. Gerçek anlamda üniversite özerkliği ancak bu şekilde sağlanıyor. Diğer organların belirlenmesinde bölüm başkanı yurtiçi ve dışından adaylar arasında akademik dosyası dikkate alınarak belirleniyor. Evora Üniversitesinde Fakülte yerine farklı birimler enstitü çatısı altında toplanmaktadır. Ancak kişilerin laboratuvar ve araştırma grupları etkin konumdadır. Bölüm başkanı seçiminde adayın bilimsel özgeçmişi, yayın, etkinlik ve projeleri dikkate alınıyor. Ancak Portekizce bilmek kaydı ile herkes aday olabilir. Agronomi (tarım bilimi) bölümünün başında bir Alman hoca bulunuyor. Genelde batı üniversitelerindeki geleneğe uygun olarak üniversitede belirli oranda yabancı öğretim üyesi bulunuyor. Alman hocaya sorum "atanmanız zor olur mu?". Cevabı hayır dosya üzerinde en iyisi seçildiği için kendime güvenerek geldim. Hemen ekliyor, "tabii yönetici olmak değil yöneticiliği sürdürmek zor". Aralıklarla bölüm başkanı ve Enstitü başkanı bilimsel çalışmalar hakkında bölümü bilgilendirmek ve her yıl gelecek yılın planı açıklamak ve gerçekleşen durumu rapor etmek zorundadır. Yani bizden farklı olarak liyakate dayalı ve sürekli üreten bir sistem oluşturulmuştur. Tabii burada bütün kesimler örgütlü ve sorumluluk gösteriyor. Her şey tek kişinin iki dudağı arasında değildir. Üniversite kamuoyu da bilinçli ve küçük şeylere prim vermiyor.

Türkiye'nin Geleceği Nitelikli Üniversitelerden Geçmektedir

Dünyanın 17 büyük ekonomisi olan Türkiye'nin büyüklüğü ile bilim ve üniversiteye bakışı arasında ciddi bir farklılık olduğu artık aşikârdır. Hepimizin iyi niyetle geriye bakmadan ileriye yönelik uygulanabilir bir sistem oluşturması gerekir. Mevcut hali adı seçim olan fakat kendisi eğilim belirleme ve atama karışımı yapı yaşana her üniversitede yeni olumsuzlukları oluşturmuş ve üniversiteleri verimsizleştirmiştir. Yer yer üniversiteleri fakülteliliğe ve komplasmaya götürmüştür. Gözlemlerim ve kanaatim seçim adına üniversitelere verilen zarar belki de on yıllarca düzeltilemeyecek boyuttadır. Yerel yönetici belirlemeyi andıran ön seçimin yarattığı ilişkiler bilim insanı ortamına yakışmıyor ve ciddi eleştiri almaktadır. Artık bağımsız senatoların oluşması ve nitelikli bilimsel erki yüksek, sosyal ve toplumsal bağları olan üniversite yöneticilerinin seçilme zamanı gelmiştir. Bilimsel geçmişi zayıf olan, bilim yapmamış, herhangi bir bilim kitlesi karşısına çıkmamış, hiçbir sosyal ve temel bilim politikası olmayan kişilerin bilim insanlarını isteklendirmesi beklenemez.

Öneri:

Ancak sorunun çözümü sanırım özerk üniversite ilkesinin yeniden işletilmesine bağlıdır. Üniversitelerde rektör adaylarının yerel yönetimleri andıran ve kişi başına oy yerine, nitelikli ve liyakati olan özgür seçimler ile mümkün olacaktır. Üniversite bileşenlerinin oluşturacağı özgür nitel seçilen delegeler ilkeler oluşturarak üniversite yönetimlerini oluşturabilir. Bu konuda dünya tecrübesi ve sistemleri uygulanır. Benim önerim üniversite bileşenlerinden oluşan ve iki hatta üç tura kadar yansıyacak bir seçimin olmasıdır. Örneğin, rektör aday adayları, belirli oranda %60 i öğretim üyelerinden, % 20 Öğretim görevlileri %10 u üniversite idari personelinden ve %10 u öğrencilerden oluşan üniversite delegeler kurulunun oluşturduğu bağımsız senato tarafından seçilebilir. Senatonun tabandan seçimle bağımsız olarak seçilerek gelmesi ve sorumluluk alması daha yararlı olur.

Senato kendi içinde nasıl bir rektör aradığını belirleyebilir.

Belirli sayıdaki delege kendi içinde seçeceği seçim kurulu adaylarda aranan nitelikleri değişik formüller ile belirleyebilir. Örneğin bağımsız senato delegelerin adayları 1, 2, 3, 4, 5, 6 diye sıralamaya alabilir. Sıralamada birinci çıkan ilk % 50'nin üzerinde oy almamışsa ikinci tura kalan ilk üç aday arasında yeniden bir seçim yapılabilir. Böylece üniversitenin %50'nin üzerinde desteğini alan bir aday 4 veya 5 yıllığına seçilir. Gönlümden geçen bir defalığına seçilmesidir. İleride bunun nedenlerini de açıklayacağım. Seçilen aday göreve başlarken ne yapacağını belirtmeli ve ayrılırken de aynı şekilde hesap verebilmelidir. Başarısız rektör bağımsız senato tarafından görevinden el çektilir. Amaç üniversitenin kendi kendisini yönetmesi ve hesap verebilmesidir. Sanırım bu yaz günün sıcak gündeminde tartışılan referandum ve üniversite sorunları yeni bir anayasa ve yeni bir Yükseköğretim Yasası ile aşılan niteliktedir. Ülkemizin sağlıklı geleceği için hepimizin sorumluluk alması gerekir.